

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Інститут мистецтв
Кафедра декоративно-прикладного мистецтва

**ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ
МИСТЕЦТВО
художня обробка шкіри**

**курс лекцій та методичні вказівки до виконання
практичних завдань**

Івано-Франківськ
2008

УДК 745/749:745.53
ББК 7585.125(4УКР)

Укладач Стефанишин Л.Р.

Рецензенти: **Коровицький О.О.**, професор, завідувач кафедри моделювання костюма Львівської національної академії мистецтв
Тимків Б.М., професор, завідувач кафедри декоративно-прикладного мистецтва Прикарпатського національного університету

Обговорено та затверджено на засіданні кафедри ДПМ
протокол № 8 від 31.05.2007

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту мистецтв
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
протокол № 6 від 18.03.2008

Розвиток професійної художньої освіти, зокрема в галузі декоративно-прикладного мистецтва, є важливою складовою збереження національної культури, яка набуває особливої ваги в період осмислення українцями своєї національної ідентичності. Оволодіння студентами професійним декоративно-прикладним мистецтвом та традиційними ремеслами, формування в них основ художньої культури, здійснення широкої духовної підготовки особистості до діяльності в царині мистецтва сприятиме становленню високого фахового рівня майбутнього художника-педагога, художника-дизайнера. Заняття з декоративно-прикладного мистецтва стимулюють розвиток творчих здібностей, допомагають формувати естетичне ставлення студентів до творів українського мистецтва та національної культури в цілому.

Курс „Декоративно-прикладне мистецтво (художня обробка шкіри) відноситься до предметів спеціальної професійної підготовки художника-дизайнера декоративно-прикладного мистецтва.

Художня обробка шкіри – один із видів декоративно-прикладного мистецтва, що специфічними прийомами формотворення й оздоблення утворює чимало естетично досконалих побутових речей: місткостей, взуття, одягу тощо.

Курс художньої обробки шкіри в структурі предмету „Декоративно-прикладне мистецтво” розроблений згідно з навчальною програмою та складається з теоретичної і практичної частин. Теоретична частина висвітлює окремі питання з історії розвитку шкіряних ремесел та промислу в Україні; знайомить з технологічним процесом виробництва шкіряної продукції та її класифікацією, характеристиками традиційних технік декорування шкіряних виробів.

Практична частина дає можливість: оволодіти традиційними техніками та сучасними художньо-технологічними прийомами оздоблення шкіряних виробів та доцільно застосовувати їх при створенні художніх виробів зі шкіри.

Мета курсу:

- ознайомити студентів з історією розвитку шкіряних промислів України та сучасним станом розвитку художньої обробки шкіри;
- підготувати спеціаліста ознайомленого з теорією та володіючого практичними навиками виготовлення художніх виробів зі шкіри;

- навчити створювати мистецькі твори за законами композиції з урахуванням технології обробки матеріалів.

Завдання курсу:

В результаті вивчення курсу студент повинен *знати*:

- історичний аспект розвитку художньої обробки шкіри в Україні;
- процес шкіряного виробництва, його технологічні характеристики;
- основи конструювання виробів зі шкіри;
- техніки декорування виробів зі шкіри;

Вміти:

виготовляти та декорувати вироби зі шкіри.

Структура курсу:

лекційних – 8 год.

практичних – 64 год.

самостійних – 36 год.

форма контролю – екзамен (модуль)

Орієнтовно-тематичний план лекцій

№ п/п	Найменування тем	Кількість годин
1	Розвиток художньої обробки шкіри в Україні.	2
2	Типологія художніх виробів зі шкіри	2
3	Характерні особливості шкіряної сировини як матеріалу для створення художніх виробів.	2
4	Інструменти та обладнання для художньої обробки шкіри. Допоміжні та скріплюючі матеріали. Види обкидок. Художньо-технологічні особливості виготовлення та декорування виробів зі шкіри.	2
	ВСЬОГО	8

Орієнтовно тематичний план практичних занять
4 години на тиждень

№ тижня	Найменування тем	Кількість годин
3	Ознайомлення з технікою безпеки при роботі з інструментами та обладнанням для художньої обробки шкіри. Вивчення первинних засобів обробки шкіряних виробів.	4
4	Вивчення способів скріплення деталей.	4
5	Вивчення технік аплікація, підкладка, ажур, плетення на прикладі нескладного виробу (завдання №1). Розробка ескізів: художньо-композиційне вирішення форми, конструкції та декору.	4
6	Виготовлення лекал, підбір матеріалу, розкрій та обробка деталей виробу.	4
7-8	Декорування деталей.	8
9	Монтування виробу.	4
Форма контролю – огляд виконаного завдання		
10	Вивчення технік рельєфне тиснення, контурне тиснення, тиснення штампами на прикладі об'ємного виробу (завдання №2). Розробка ескізів: художньо-композиційне вирішення форми та декору.	4
11-12	Виготовлення каркасу. Ліпка рельєфу з картону.	8
13	Виготовлення лекал, підбір матеріалу, розкрій та обробка деталей виробу (брусування).	4
14-16	Обтягування основи каркасу та допоміжних деталей	12
17	Декорування відповідно до ескізу.	4
18	Обтягування внутрішніх частин. Монтування. Завершальні роботи: фарбування, апретування.	4
Форма контролю – кафедральний огляд, модульне оцінювання		
ВСЬОГО		64

Орієнтовно-тематичний план самостійних занять

№ п/п	Найменування тем	Кількість годин
1.	Розвиток художньої обробки шкіри в творчості народних та професійних митців	2
2.	Художньо-композиційні особливості шкіряних виробів народних та професійних митців	4
3-4	Збір матеріалу (замальовки, світлини, ксерокопії художніх виробів зі шкіри)	4
5	Доопрацювання ескізів до практичного завдання №1. Виконання робочого креслення.	2
6-9	Виконання проектної частини.	8
8	Скріплення деталей виробу обкидкою.	2
9	Доопрацювання ескізів до практичного завдання №2. Виконання робочого креслення.	2
10-11	Робота над каркасом та рельєфом.	4
12-18	Виконання проектної частини.	8
	ВСЬОГО	36

ЛЕКЦІЇ

Тема 1 . Розвиток художньої обробки шкіри в Україні.

Мета: ознайомити студентів з історією розвитку художньої обробки шкіри в Україні як виду декоративно-прикладного мистецтва.

План.

1. Розвиток шкіряних ремесел від найдавніших часів до Київської Русі.
2. Розвиток шкіряних ремесел у XIV-XVIII ст.
3. Розвиток шкіряних ремесел XIX-XX ст.
4. Сучасний стан розвитку художньої обробки шкіри.

Художня обробка шкіри на Україні має давню історію і багаті традиції. Дослідження розвитку шкіряного виробництва в минулому утруднюється у зв'язку з обмеженістю речових свідчень, які внаслідок фізичних якостей цієї сировини не витримали плину часу. Знайдені археологами знаряддя праці дають можливість стверджувати, що частина із них застосовувалась при обробці шкір ще в епоху скіфо-сарматської культури. Про використання шкіри в побуті та про її художню обробку, можна судити з археологічних знахідок (II тис. до н.е.), виявлених на території Харківської, Полтавської, Донецької, Хмельницької, Тернопільської областей.

Слов'яни від найдавніших часів володіли примітивними ремеслами, що слугували щоденним потребам – знали, як обробляти дерево, шкіру, ріг, робити полотно, виробляти посуд тощо. З розвитком культури промисли поступово вдосконалювались, частково завдяки місцевим винаходам, а також завдяки впливу культури сусідніх народів: зі сходу – туранських народів, персів і арабів. З X століття став переважати вплив Візантії, а з XII століття – заходу, в основному германських народів.

Шкіряне виробництво епохи Київської Русі, як зазначає академік Б.О.Рибаків, розвивалось насамперед там, де було вдосталь сировини, тобто в місцях розвитку тваринництва й мисливства. З X-XII ст. шкурка хутрового звіра на Русі була грошовим еквівалентом у торгівлі та при зборі данини. Дорогоцінні хутра та шкіри становили важливе джерело прибутку Київської Русі, реалізувались на внутрішньому й зовнішньому ринках та посідали основне місце серед товарів, що вивозились на Схід, а також у Грецію і Болгарію.

У часи Київської Русі був поширений досить широкий асортимент шкіряних виробів – кольорове сап'янове взуття, гаптоване чи мальоване, прошите бронзовим чи золотим дротом;

хутряний одяг; обкладинки для книг; військове спорядження (піхви для зброї, сідла, щити) тощо. Типологічна різноманітність побутових виробів зі шкіри визначала потребу в сировині різних гатунків. На її існування вказують назви давньоруського і навіть праслов'янського періоду: „скора”, „кожа” – свіжа шкура; „усма”, „усна”, „усніє” – вичинена; „хоз” – шкіра, з якої виробляли сап'ян. Звідси походять назви *кожевник* і *уснар* для *гарбаря* й *кушніра*. Різні способи обробки шкір, а також виготовлення з них виробів вимагали професійних знань та навичок, відповідного устаткування та інструментів. Ці обставини спричинили диференціацію ремесла, хоча не існує достатніх даних про міру спеціалізації шкіряної справи в Київській Русі.

Технологічні процеси, пов'язані з обробкою шкіри, існували перш за все у сфері домашнього виробництва. Літописна згадка з 992 року про воїна-кожум'яку із дружини князя Володимира є однією з перших прямих вказівок на це заняття на Русі. Відомий у фольклорі образ силача-кожум'яки та відкриті археологами майстерні-чинбарні в Києві на Подолі, на Буковині також дають підстави стверджувати про поширеність виробництва шкіри у давньоруську добу.

Загалом у шкіряному виробництві древньої Русі існували такі професії: кожум'яки, усмарі, усмошвеці, шевці, сідлярі, тульники, сап'янники, кушніри. Учені вважають, що вичинка шкір і хутра, пошиття кожухів, шапок були сільським домашнім виробництвом.

У наступні століття художня обробка шкіри сягнула вищого рівня, особливо в період цехового виробництва. Шкіряний промисел поділився на цілий ряд спеціальних ремесел. Шкіру обробляли гарбарі, шевці, сідельники, уздарі, поясники, рукавичники, шаповали, шапкарі. Шевці ділилися на простих чоботарів або юхтинників, та сап'янників, що використовували на свої вироби кращу шкіру – сап'ян. Кушнірі брали на вироби і місцеві шкіри і привозили їх з північних земель, а соболі купували партіями по 40 штук (сороками).

У XVст. у Львові налічувалось 40 цехових шевців, в Коломії 1562-1563рр. працювало 12 шевців, в Рогатині 1564-1565рр. діяв шевський цех. У XVI ст. основними центрами шкіряного виробництва були Львів, Рогатин, Коломия, Галич, Дрогобич, Стрий. В Рогатині працювало декілька цехів: шевський, кушнірський, сідлярський, лимарський, а у Львові значно розвинулось виробництво шапок. Наприклад 1557 року львівський шапкар Дмитро, українець,

доставив грекові Корняктові 3000 шапок власної роботи. Українські шапки доставляли також до Молдови й Туреччини.

Іконографічні джерела свідчать, що основним видом взуття галицько-волинських міщан XVI – XVII ст. були чоботи. Залежно від якості матеріалу, що використовували на виготовлення взуття шевці розподілялись на сап'янників, юхтинників і простих майстрів. Наприклад, у Луцьку 1583р. працювали 4 сап'янники, 2 юхтинники і 23 „звичайні майстри”, у Володимиро-Волинському один – „кращий” швець і 16 простих. У Самборі існував шевський цех, який обслуговував місцеву шляхту і „тримався виключно на сап'яній роботі. В уставі шевського цеху міста Овруча на Волині знайдено ще одну назву цієї професії – чоботарство.

Слід відзначити також кушнірське ремесло, майстри якого займались виправленням хутра і самі шили верхній хутряний одяг – кожухи, шуби тощо, особливо славилась продукція кушнірів Львова, Рогатина, Галича, Снятина, Тисмениці, Станіславова й Луцька, де функціонували самостійні кушнірські цехи.

Ремесло рукавичників розвивалось переважно завдяки замовленням заможного прошарку населення, оскільки різноманітні лицарські, панські жіночі рукавиці (перчатки) були важливою деталлю шляхетського костюма. Відоме побутування терміну „руські рукавиці”, які були одним із елементів костюма простих міщан, а також рукавички входили до комплекту одягу і католицьких священиків високого рангу.

Вже в кінці XVIII ст. в галузі шкіряного виробництва виникають перші промислові підприємства. В Галичині в цей період налічувалось 11 фабрик – серед них підприємства Станіславова, Болехова, Богородчан.

Початковим етапом у шкіряному виробництві є обробка сировини. Цим заняттям займались чинбарі (або гарбарі). Чинбарство давало початок іншим заняттям – шевству, кушнірству, лимарству. Шевці Підгір'я і Гуцульщини користувались шкірами з фабрики Маргошеса у Станіславові (теперішнє шкіроб'єднання „Плай”), що спеціалізувалась на виробництві хрому, юхти і підошовових шкір.

Вичинкою овечих шкір та шкір хутрових звірів займались білошкірники. Одним із найдавніших і найбільших центрів білошкірництва на Прикарпатті була Тисмениця.

У XIX ст. в Україні сформувалось чимало осередків народного шкіряного виробництва. Художня обробка шкіри досягла високого

рівня у кожухарстві Богуслава і Брусилова (Київська обл.), Богодухова (Харківська обл.), Охтирки (Сумська обл.), в численних центрах Прикарпаття й Українських Карпат: Яворів, Старий Самбір, Сколе (Львівська обл.), Косів, Кути, Делятин (Ів.Франківська обл.), Ясиня (Закарпаття) та ін. На Гуцульщині славились вироби з „ременю” – футляри, тобівки, череси тощо.

Протягом століть в Україні утвердилось чимало способів художнього оздоблення шкіряних виробів. Давня і найбільш поширена техніка – холодне і гаряче тиснення, пізніші – техніки ажурного вирізування з підкладкою, плетення кольоровими ремінцями, аплікація, карбування, декоративні шви, металеві прикраси, тощо.

Вироби з хутра, передусім з овчини мали свої засоби художнього вираження: насамперед вишивання вовняними і лляними, а з кінця ХІХ ст. – гарусовими, бавовняними й шовковими нитками. Одна з основних технік оздоблення кожухів по всій Україні – аплікація сап’яном і сукном. Нашивання вовняних шнурів, тасьми, китиць, металевих капслів тощо мало вужчу територію поширення, як правило, на народних výroбах із шкіри поєднано кілька засобів і технік декорування.

У кінці ХІХ ст. із змінами в народному побуті, особливо одязі, масштаби шкіряних промислів скорочуються, художня обробка шкіри поступово занепадає. У ХХ ст. з розвитком промислового виробництва, особливо в радянський період, функції постачання населенню шкіряних виробів виконують взуттєві, шкіргалантерейні, хутряні фабрики. У сфері самодіяльного кустарного виробництва художня обробка шкіри до кінця 50-х років розвивалась частково в традиційних осередках, постійно скорочуючись.

Одним із видатних майстрів художніх виробів зі шкіри, який славився на Прикарпатті, був Федір Якіб’юк (1877-1959рр.) із села Снідавка Косівського району. Майстер застосовував характерні орнаментальні мотиви в гравіруванні, холодному та гарячому тисненні.

З кінця 60-х – початку 70-х років ХХ ст. художня обробка шкіри на Україні стає на шлях відродження, перш за все на Косівщині. Тут сформувалась професійна мистецька школа художніх виробів зі шкіри з характерними особливостями декорування, зі специфікою тематики та своєрідним асортиментом. Новаторським підходом стала творчість Миколи Вінтоняка (1895-1981рр.) з Косова. Вперше на

Гуцульщині він почав виготовляти шкіряні оправы для фотоальбомів, вітальні папки. Майстер пристосовував свої вироби до тогочасних вимог моди і технологій, використовуючи традиційні і новітні матеріали. Його було запрошено на викладацьку роботу на відділ художньої обробки шкіри Косівського училища прикладного мистецтва (1965р.). В цьому навчальному закладі збереженню давніх технологій та способів оздоблення виробів зі шкіри сприяв Микола Книшук та інші викладачі. Серед виробів набувають поширення жіночі сумки, пояси, футляри, обкладинки, адресні папки, шкатулки, експериментується виготовлення комплектів доповнень до жіночого одягу, окремих моделей одягу із замші.

Значно розширився арсенал художньо-технічних засобів: поряд із традиційними техніками знаходять застосування новітні технології. Особливого поширення набувають тиснення по шкірі (рельєфне, клішове, контурно-ручне, тоноване), ажурно-прорізне вирізування з підкладкою, аплікація шкірою і металом у поєднанні з гаптуванням кольоровою ниткою, плетення ремінцями. В цей період відновлено давні техніки карбування, випалювання, розпису по шкірі.

З кінця 1970-х до 90-х р. в справі відродження народних традицій художньої обробки шкіри визначальна роль належала майстрам, які працювали у творчо – виробничих комбінатах Художнього фонду УРСР, насамперед в Івано-Франківську, Миколаєві, Тернополі, Чернівцях, Ялті, Ужгороді, Косові. Помітним явищем у тогочасному розвитку цього виду мистецтва є творчість провідних народних майстрів та професійних художників, що отримала визнання на республіканських всесоюзних і міжнародних виставках. Серед них О.П. Бойков, А.Кісичук, О.М.Шулепа (Ів.-Франківськ), асортимент їх виробів: жіночі сумки, футляри, портмоне; техніка декорування – ручне тиснення, Н.О.Лисенко (Миколаїв), В.М.Ковальчук та Г.М.Ковальчук (Тернопіль), Н.С.Косарева (Чернівці), Н.Г.Якубчук (Ялта), Р.В.Довганюк, Р.Р.Присяжнюк, Р.М.Стринадюк, Ж.С.Капінус, К.І.Прощук (Косів), І.М.Палаташ (Ужгород), О.А.Завербна (Київ).

Занепад державних художньо-виробничих комбінатів позбав роботи десятки професійних майстрів. Однак останнім часом поширюються приватні майстерні, майстри-художники плідно працюють виконуючи індивідуальні замовлення, виготовляючи вироби для салонів, ярмарок та вернісажів. Серед них на Косівщині – Василь Кіщук, Роман Присяжнюк, Галина Вах, Роман Стринадюк.

Окремі художники-майстри об'єднуються у творчі групи, як наприклад „Лимар”, що організували Андрій Цьок і Іван Менчак в м. Косові. Основною концепцією їхньої творчої діяльності обрано народні традиції в поєднанні з тенденціями сучасного мистецтва та робота з натуральними матеріалами. Асортимент виробів дуже широкий: шкіряні аксесуари (жіночі та чоловічі сумки і пояси), арт-пластика. Цікавий новий напрям діяльності – спорядження для верхової їзди (сідла та упряж). Особливістю цього напрямку є те, що молоді майстри відновлюють втрачені традиції лимарства.

В Івано-Франківську творчо працюють члени Національної спілки художників України – Ольга Шулепа та Арсенія Кісичук. Їхні вироби не позбавлені традиційності, що виражається у формі, колориті, композиціях декору та орнаментальних мотивах.

Одним із відомих художників Львова є Ігор Копчик. Успіх та особливість майстра полягають насамперед в тому, що оволодівши технологією та секретами давнього шкіряного ремесла, він зумів розвинути та піднести до високого рівня естетичної та пластичної вартості. Таким чином його світоглядні принципи, художня манера та сюжетно-тематичний зміст органічно поєдналися в рельєфній пластиці на шкірі. Різноманітність тем і сюжетів художника пройшли крізь призму сьогодення. Через захоплення пластикою, виготовленням форм в металі та тисненням на шкірі, митець віднайшов свою нішу в доволі тісному художньому середовищі Львова. Перша тематична серія рельєфних пластів була присвячена українській історії, зокрема „Слову про Ігорів похід”, наступні інспіровані прочитанням Шевченка. Початок і середина 1990-х – новий етап творчості митця, позначений філософсько-релігійним зацікавленням, в результаті якого з'являються кілька циклів старозавітної, євангельської й апокаліптичної тематики. Джерелом натхнення того періоду були не лише біблійні тексти, а й давньоукраїнський іконопис, який спонукав митця до створення монументальних творів – „Богородиця з житієм” і „Спас” зі страсним циклом. Філософсько-релігійна тематика виражена в рельєфних композиціях – „Дорога у вічність”, „Дорога до храму”, „Пророк Ілля”, „Андроген і Мефістофель”. Пластичні засоби майстра, поєднані із властивостями матеріалу, націлені на розкриття внутрішнього змісту і драматургії сюжету через трактування фігур, жести і міміку. Інколи через самовираження митця, окремі фігури чи обличчя втрачають

своє самостійне смислове навантаження, творячи цільну структуру підпорядковану алегоричному змісту.

На даний час велику роль у підготовці молодих художників Галичини, майстрів з художньої обробки шкіри виконують професійні навчальні заклади. Серед них кафедра моделювання костюму Львівської національної академії мистецтв, відділ художньої обробки шкіри Косівського інституту прикладного мистецтва Львівської національної академії мистецтв та кафедра декоративно-прикладного мистецтва Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

Тема 2. Типологія виробів зі шкіри.

Мета: ознайомити студентів з типологічними групами і підгрупами шкіряних виробів.

Проблеми наукової систематизації й типології є предметом постійного вивчення та дослідження серед учених різних галузей науки, в тому числі й етнографів та мистецтвознавців. Дотепер не вироблено єдиного критерію стосовно типології явищ культури і мистецтва зокрема, хоча це питання перебуває в полі зору науковців-теоретиків. Попри розбіжність поглядів на основні категорії та їх трактування, науковці схиляються до спільного висновку, що „типи” необхідно виділяти на підставі комплексу ознак. Більшість учених дотримується думки, що поняття „типологія” і „класифікація” не є тотожними, але близькими. Класифікація, яка побудована за комплексом характерних ознак, піднімається до рівня типології. Тому серед найважливіших постають питання, які стосуються принципів систематизації (об'єднання в групи, систему) за певними спільними ознаками-відмінами, та створення типології (членування на типи), що відображає суттєві відмінності тих чи інших явищ культури.

Одні вчені на перший план висувають концепцію структурної розробки видів декоративно-прикладного мистецтва, в основі якої лежить морфологічна систематизація за матеріалом і техніками виготовлення, інші – функціональне призначення. Сучасна систематизація творів декоративно-прикладного мистецтва за основними морфологічно-структурними характеристиками (ознаками) ґрунтується на різних визначальних критеріях: за матеріалом, техніками виготовлення, художнім вирішенням,

регіональними особливостями та функціональним призначенням. Подальша розробка морфологічної систематизації основних естетичних категорій, які стосуються декоративно-прикладного мистецтва і типології виробів, належить сучасному мистецтвознавцеві М.Станкевичу. Вона полягає у поділі на види, роди, типологічні групи, типи і художні твори.

Обробка шкіри одна із мало поширених галузей народної творчості, яка одночасно є і видом декоративно-прикладного мистецтва. Вона об'єднує ручне (художнє) і промислове виготовлення шкіряних виробів. Ручне виготовлення традиційних шкіряних виробів, у свою чергу диференціюється на народне, професійне і аматорське (самодіяльне).

Типологія виробів зі шкіри ґрунтується на основних сферах їх застосування – обладнання інтер'єру, одяг, доповнення до одягу, дрібні особисті речі (шкіргалантерея), знаряддя праці (лимарна продукція), палітурні вироби (табл. 1).

В обладнанні інтер'єру – застосовується рід шкіряних виробів для декорування стін та оббивки меблів, виготовлених міськими цеховими майстрами та сучасними художниками декоративно-прикладного мистецтва та дизайнерами. Сюди входять: *кордибани* (від назви м. Кордова, Іспанія) – типологічна група шкіряних шпалер, оздоблених тисненням, розписом і позолотою, переважно рослинною орнаментикою; *оббивочна шкіра* – тип декоративної шкіри для оббивки диванів і крісел, прикрашена тисненням або розписом; *настінні прикраси* – типологічна група сучасних шкіряних плакеток (панно), декорованих різноманітними техніками.

В одязі (костюмі) – застосовується рід шкіряних виробів, який поділяється на типологічні групи: *верхній плечовий одяг, взуття, головні убори*.

Серед верхнього плечового одягу, що побутував на території України були довгополі *кожухи* і короткі *кожушки*. У ХІХ на поч. ХХ ст. в прикарпатській зоні і на Покутті, в прилеглих районах Західного Поділля, на Гуцульщині, Бойківщині, Буковині, в гірській частині Закарпаття шили безрукавні *кожушки*.

На Україні побутувало кілька типів *кожуха*: 1) пряма невідрізна в стані спинка; 2) невідрізна спинка, завужена в стані і ледь розширена донизу; 3) невідрізна спинка, розширена від лінії пройм; 4) відрізна спинка з приморщеними по боках клинами. Кожен регіон мав свій улюблений тип *кожуха*. В Середньому Подніпров'ї, Схі-

дному Поділлі та на півдні України шили довгі (до кісточки) дублені кожухи розширені до низу, з глибоким запахом піл (двобортні), а в західних областях - з невеликим запахом піл (однобортні). Кожухи багато декорувались вишивкою, аплікацією, металевими каплями. Безрукавні хутряні кожухи Українських Карпат називали по різному: кептар, кіптар, бунда, цурканка. Вони різнились особливостями крою, довжиною та декоративним оздобленням.

На початку ХІХ ст. шкіряне взуття на Україні було дуже різноманітним. За способом виготовлення воно поділяється на два типи: стягнуте і зшите. До першого типу належали постолі (ходаки, морщенці, поршні, коти, чирики, шкірянки, шкірянці), до другого – чоботи і черевики.

Постоли – найпоширеніший тип взуття, що найдовше зберігся у Карпатах та Прикарпатті, виготовляли з одного шматка м'якої вологої шкіри (волової або свинячої) способом стягування зі швом на п'яті і носку і підтримкою на коротких і довгих ремінцях. Постоли носили поверх вовняних онуч або шкарпеток – „капчурів”.

Святкові чоботи для дівчат та молодиць шили з кольорового сап'яну – червоного, жовтого, зеленого кольору, з вищими, ніж у чоловічих підборами з мідними підківками та орнаментально вистроченими закаблуками. Широко побутували улюблені серед жіноцтва чорнобривці – комбіновані зі шкіри двох кольорів.

Черевики – більш пізній вид взуття в Україні, найрізноманітніший за формами й оздобленням – були двох типів – мілкі, тільки для ступні, і глибші – до кісточок. В такому разі вони шнурувались спереду або скріплювались металевою застібкою, пряжкою. Для декорування черевиків широко застосовувались шиття кольоровими нитками та металеві накладки, які розміщувались на заднику і навіть на підборах.

Хутро використовували для зимових головних уборів, що були дуже різноманітні за формою. Найбільш вживаним на Україні головним убором була шапка з овечого хутра, найпоширенішою формою – кучма – висока напівсферична, циліндрична або конічна смушева шапка (чорна або сива).

Доповнення до одягу – рід шкіряних виробів, багато декорованих тисненням, аплікацією, металом, плетенням та іншими техніками. Сюди входять такі типологічні групи виробів – *пояси* (ремені), *торбинки*, *прикраси*.

Пояси – шкіряні вироби для підперізування у поясі та закріплення поясного одягу, що різняться шириною і оздобленням. У ХІХ ст. на Гуцульщині виготовляли широкі (35-40см) чоловічі ремені – череси. Робили їх з юхтової шкіри, складеної вдвоє і защіпали на 3-7 пряжок. Оздолювали тисненням, плетенням, металевими прикрасами та пряжками. Жіночі ремені значно вужчі і називались букурійки.

Торбинки – шкіряні вироби для транспортування предметів. Поширеними у Карпатах були чоловічі юхтові торбини на довгому ремені – тобівки (табівки). У них зберігали курильне приладдя. Торбинки менших розмірів прямокутної форми називали ташками. Їх зовнішній бік суцільно вкривали бляхою з сітчастим орнаментом. Загалом вони служили як прикраса, носили їх у святкові дні через плече одночасно з тобівками. На Прикарпатті і Поліссі виготовляли також калитки (мошонки) – маленькі торбинки, стягнуті у верхній частині й прикріплені до пояса, оздоблювали каплями та китицями. Сучасні торбинки за багатством форм утворюють окремі типологічні підгрупи (сумки, портфелі, дипломати, валізи тощо).

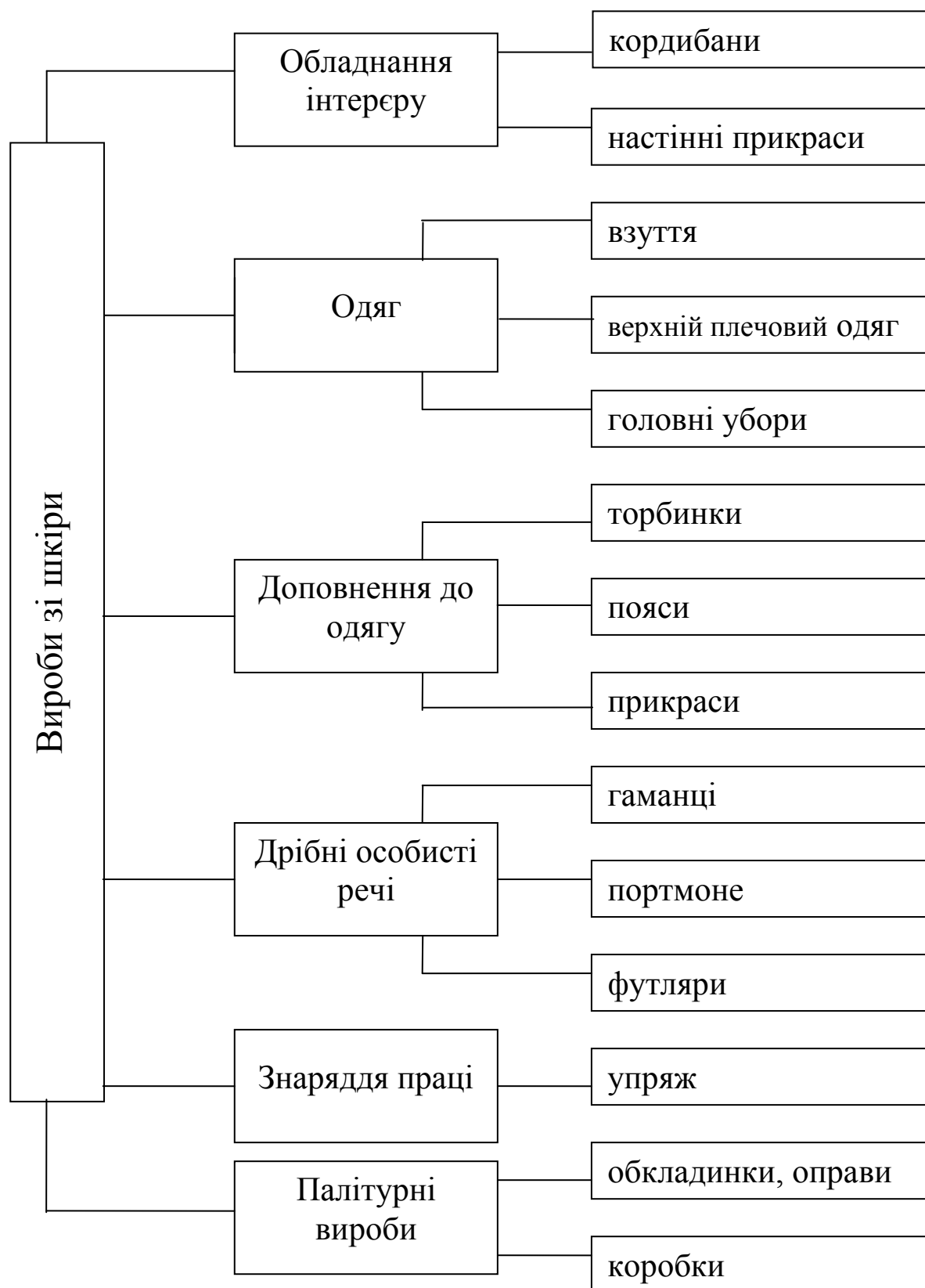
Прикраси – група сучасних виробів, функціонують як доповнення до жіночого святкового одягу: нагрудні, нашийні прикраси (кулони, брошки), до волосся (півобручі, закладки), на руки (браслети).

Дрібні особисті речі – невеликий рід шкіряних виробів галантерейного характеру (гаманці, портмоне, футляри для ключів, окулярів та інш.).

Знаряддя праці – рід виробів, поданий єдиною типологічною групою предметів упряжі (хомути, гужі, черезсідельники, шлеї, сідла, віжки, посторонки, нашийники, нагрудники, батоги та інш.). Майстри-лимари багато прикрашали святкову упряж металевими кільцями, пряжками, латунними бляшками, вовняними китицями, хомут розцяцьковували металевими гудзиками тощо.

Палітурні вироби поділяють на дві типологічні групи: обкладинки (оправи) і коробки. Обкладинки переплітають шкірою і декорують різними видами тиснення, гравіровкою, аплікацією, позолотою (оправи до книг, альбоми, папки). Коробки (скриньки) різної величини і форми оздоблюють інтарсією та іншими техніками (для зберігання документів, фотографій, реліквій, прикрас).

Таблиця 1. Типологія виробів зі шкіри за функціональним призначенням.

Тема 3. Шкіряна сировина як матеріал для створення художніх виробів. Процес виробництва.

Мета: ознайомити студентів з поетапністю шкіряного виробництва.

План.

1. Будова та топографія шкіри.
2. Хімічний і білковий склад шкіри.
3. Сировина шкіряного виробництва.
4. Консервування сировини.
5. Характеристика основних процесів шкіряного виробництва.
6. Класифікація шкіри.

2.1 Будова та топографія шкіри.

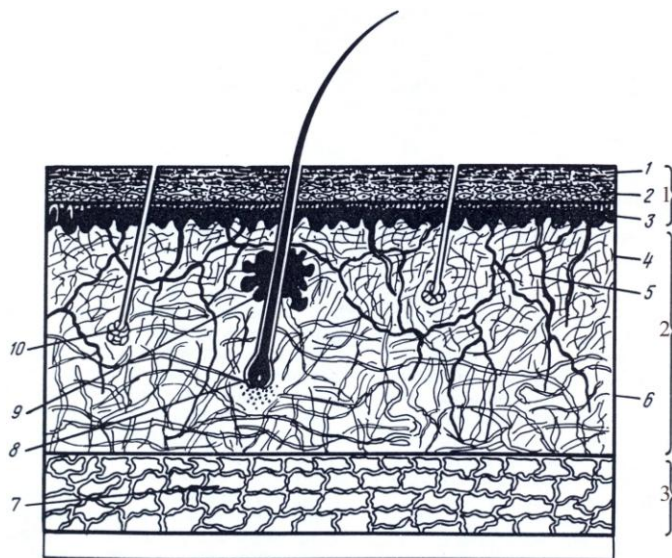
Шкура – це зовнішній шкірний покрив тіла тварини, що захищає його від атмосферних впливів, механічних і хімічних пошкоджень, регулює теплообмін, є органом чуття, слугує для виділення поту, жиру, відпрацьованих речовин.

Шкура тварини складається з трьох основних шарів (Рис 1.):

I – зовнішній шар – епідерміс;

II – дерма;

III – підшкірна клітковина – міздра.

Епідерміс – верхній шар шкіри, розташований безпосередньо під волосняним покривом. Складається з кількох рядів епітелійних клітин, які з'єднані міжволокняною речовиною. Товщина його залежить від виду тварини і складає приблизно 1-5 % від товщини шкіри. Чим більший волосняний покрив, тим епідерміс менший.

Епідерміс нараховує від двох до шести шарів. Верхній шар – роговий (1), який складається із омертвілих клітин. Другий шар – ростковий (2), складається із живих клітин, які ростуть. Третій – слизовий (3). Коли клітини верхнього шару відлущуються – утворюється лупа.

Дерма – найтовщий і основний шар шкіри, який складається із двох шарів: верхній – сосочковий (4), нижній – сітчастий (6). Обидва ці шари утворюються із переплетених пучків білкових волокон. Основний білок шкіри – колаген, крім цього є еластин і ретикулін (ці білки нерозчинні у воді). Сосочковий шар складається з колагенових волокон, які розташовані майже паралельно стержням волосся (8), містить багато жирових та нервових (5) клітин, сальні (9) і потові (10) залози. Це робить його неміцним. Сітчастий шар складається з колагенових волокон більш товстих і переплетених під різним кутом, що створює міцність, якою характеризується готова шкіра.

Підшкірна клітковина – розміщена безпосередньо під дермою і складається з горизонтальних, нещільно укладених між собою колагенових і частково еластинових волокон, між якими міститься багато кровоносних судин. Цей шар містить також багато жирової з'єднуючої тканини (7).

При виробництві шкіри використовується тільки дерма, епідерміс і міздра видаляються механічним або хімічним шляхом.

Шкіра на різних частинах тіла тварини виконує різні навантаження, тому шкіра із неї різна за якістю (Рис.2). Відповідно до різних властивостей, частини шкіри мають наступні назви (Рис.3): чепрак (хребтова частина)(3,4,5) – найбільш цінна частина шкіри, найбільш цінна, рівномірної якості, пружна, з гарною мересю; вороток (шийна частина)(1) – найближча по якості до чепрака, але товщина менша, слабша за механічними якостями; поли (черевна частина)(2) – найбільш тонка і нерівномірна.

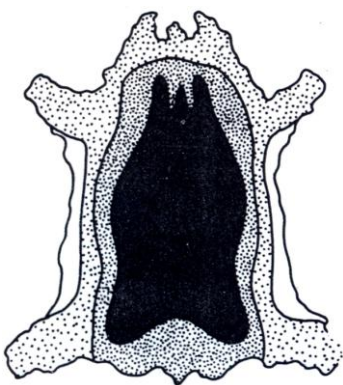

Рис.2 Щільність структури волокон на шкірі

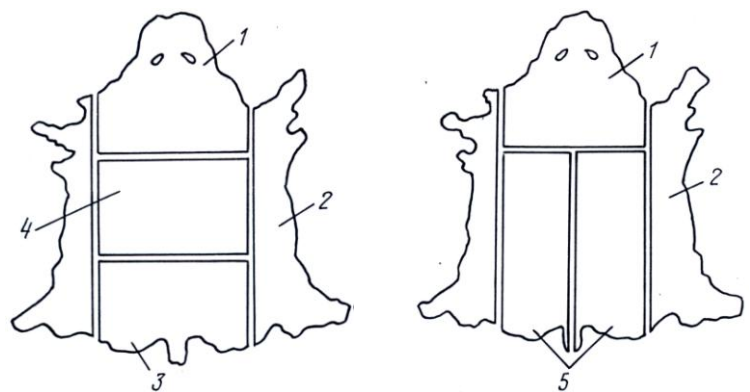

Рис.3 Топографічні ділянки шкіри

2.2. Хімічний і білковий склад шкіри

Зміни, які відбуваються із шкірою під час її первинної обробки, зберігання і особливо під час одержання з неї шкіряного напівфабрикату пов'язані з хімічним складом парної шкіри.

Кількісний склад хімічних речовин, які знаходяться в шкірі непостійний і залежить від статі, виду, віку, умов життя тварини, змінюється в одній і тій же шкірі по товщині та топографічних ділянках.

Приблизний склад парної шкіри ВРХ (великої рогатої худоби) :

- вода – 65-75 % ;
- білки – 25-30 % ;
- жири і жироподібні речовини – 0,5-1,5 % ;
- мінеральні речовини – 0,3-1,0 % ;
- вуглеводи – 0,2-0,6 %.

Суша речовина шкіри (або голина) майже цілком складається із білкових речовин, основними з яких є колаген, кератин, еластин і ретикулін.

Основний білок шкіри – *колаген* (з грец. – утворюючий клей), має такі властивості: не розчиняється у воді, тільки набухає, у слабких розчинах лугів і кислот набухає сильно, при нагріванні у воді вище 60 °С руйнується (ця температура називається *температурою зварювання*). Тому залишки сирової шкіри використовують для виготовлення клею. *Кератин* – основний білок волосу (стійкий до дії кислот, але руйнується в лужному середовищі і волос розчиняється). Кератин стійкий до дії гарячої води і не розчиняється при кип'ятінні. *Ретикулін і еластин* – волокнисті білки (створюють волокна), стійкі до дії холодної води, розчинів лугів і кислот. *Альбуміни і глобуліни* – білки, що містяться в складі крові і клітинної речовини. Вони легко розчиняються у воді, у слабких розчинах лугів, кислот і солей, видаляються в процесі переробки шкіри. Допустима кількість води в готовій шкірі складає 14-16%.

Із всіх хімічних елементів, які входять до складу білків, найбільш характерним є азот. Тому за кількістю азоту можна встановити вміст білків.

2.3. Сировина шкіряного виробництва

Шкіряна сировина поділяється на дрібну, крупну і свинячу.

Дрібна сировина – шкіри телят великої рогатої худоби (ВРХ), лоша́т, овець, кіз.

До крупної сировини належать: шкури дорослих тварин ВРХ, верблюдів, коней, ослів, мулів, оленів.

Свиняча сировина включає шкури свиней і поділяється на: свинячі шкури, свинячі рибки або крупони і шкури кнурів.

За статтю і віком розрізняють наступні шкури ВРХ. *Склизок* – шкура ненароджених або мертвнонароджених телят. *Опойок* – шкіра молодих телят, що харчуються молоком. *Виросток* – шкура молодих телят, що перейшли на рослинну їжу. *Ялівка* – шкура корови. *Бичина* – шкура молодого вола, кастрованого бика. *Бугай* – шкура добре розвиненої особи чоловічої статі.

Відповідно до виду сировини кожна шкіра характеризується відмінною мересю – лицевим рисунком.

2.4. Консервування сировини

Парна шкура містить біля 70 % вологи, а тому в ній після зняття з тварини починається інтенсивний розвиток бактерій і мікроорганізмів, починають діяти ферменти, що сприяє псуванню і загниванню шкури.

Консервування – це створення умов, несприятливих для життєдіяльності бактерій, мікроорганізмів і дії ферментів. Це досягається за рахунок або зниження температури, або видалення вологи.

Основні способи консервування:

1. мокросоління;
2. сухосоління;
3. висушування (або прісносухий спосіб);
4. пікелювання;
5. квашення;
6. заморожування;
7. опромінювання.

Найбільш поширені перші три способи.

2.5. Характеристика основних процесів шкіряного виробництва

Шкіряне виробництво можна умовно поділити на три основні етапи:

- I – виділення із шкури дерми з певними, характерними для даного виду шкур мікроструктурою і хімічним складом (одержання голини);

II – фіксація структури голини і надання їй стійкості до дії температури, вологи і хімічних впливів (отримання дубленого напівфабрикату);

III – надання дубленому напівфабрикату необхідних фізико механічних властивостей і гарного зовнішнього вигляду (викінчування напівфабрикату і одержання готової шкіри).

Основні технологічні процеси і операції шкіряного виробництва
(табл.2).

1. ***Відмочування*** – приведення консервованої шкіри до стану близького до парного за вмістом вологи і мікроструктурою.

2. ***Зоління і зневолошування*** – видалення волосся і епідермісу, розпушування волокнистої структури дерми, утворення бубняви, необхідної для якісного проведення наступних механічних операцій. Після відмочувально-зольних процесів отримуємо голину.

3. ***Міздріння*** – механічна операція видалення міздри. Виконується на міздрильних машинах.

4. ***Двоїння*** – це розділення дерми на 2 шари по товщині, в результаті чого утворюється верхній шар, який іде на виготовлення лицьової шкіри, а нижній (спилок) використовується для виробництва велюру. Проводиться або в стадії голини, або в стадії дубленого напівфабрикату.

5. ***Знезолування*** – видалення із голини солей кальцію і натрію, а також ліквідація бубняви.

6. ***М'якшення*** – виконується з метою отримання м'якої, еластичної шкіри з хорошою повітрепроникністю і гладкою і чистою поверхнею. Використовуються препарати, які називаються пом'якшувачами – це ферменти тваринного і рослинного походження (білкові речовини, які виконують роль біологічних каталізаторів).

7. ***Пікелювання*** – обробка голини у пікелі (розчин кухонної солі і кислоти) з метою зниження рН дерми із слаболужного до нейтрального і слабокислого, повна ліквідація лужної бубняви, припинення дії ферментів.

8. ***Дублення*** – один із основних процесів, в результаті якого суттєво змінюються якості сировини. Це процес перетворення голини в шкіру в результаті хімічної і адсорбентної (поглинання, вбирання з оточення частинок розчину) взаємодії дублячих речовин з колагеном. Після дублення напівфабрикат називають шкіряним.

Ефект дублення досягається введенням дублячих речовин в дерму і взаємодії їх з функціональними групами колагену. При цьому в напівфабрикаті проходять наступні зміни:

- підвищення температури зварювання колагену;
- зменшення усадки об'єму, площі і товщини шкіри під час висушування;
- збільшення пористості шкіри після висушування;
- зменшення набухання дерми в воді;
- збільшення міцності шкіри на розрив в обводненому стані;
- підвищення стійкості шкіри до дії ферментів і різних гідролізуючих агентів;
- зменшення склеювання елементів мікроструктури дерми;
- збільшення пружності дерми.

Для дублення використовують ряд хімічних матеріалів неорганічного і органічного походження. До неорганічних (мінеральних) дубників відносяться комплексні сполуки хрому, алюмінію, титану, цирконію, заліза, кремнію. До органічних належать: рослинні дубителі – таніди, які отримують із різних частин дерев (дуба, верби, ялини, мімози, каштана); синтетичні дубителі – синтани; жири з високим вмістом ненасичених жирних кислот; альдегіди; амінокислоти.

Відповідно до застосованих дубителів розрізняють наступні методи дублення:

- *хромове* дублення – дублення голини водними розчинами основних солей трьохвалентного хрому,
- *алюмінієве* дублення – дублення водними розчинами основних солей алюмінія,
- *кремнієве* дублення – дублення голини водними розчинами кремнієвої кислоти,
- *титанове* дублення – дублення голини водними розчинами дубильних з'єднань титану,
- *цирконієве* дублення – дублення голини водними розчинами дубильних з'єднань цирконію,
- *залізне* дублення – дублення голини водними розчинами основних солей трьохвалентного заліза,
- *рослинне* дублення – дублення голини водними розчинами рослинних дубильних речовин,
- *альдегідне* дублення – дублення голини водними розчинами альдегідів,

- *лайкове* дублення – дублення голини сумішшю алюмінієвих галунів, кухонної солі, яєчного білка і муки.
- *жирове* дублення – дублення голини жирами,
- *комбіноване* дублення – дублення голини декількома дубильними речовинами одночасно або в певній послідовності.

9. **Стругання** – механічна операція, яка проводиться на стругальних машинах з метою вирівнювання товщини шкіряного напівфабрикату перед фарбувально-жирувальними процесами.

10. **Фарбувально-жирувальний цикл** процесів включає:

- підготовчі процеси до фарбування (знежирювання, нейтралізація, промивки);
- фарбування;
- жирування.

Барабанне фарбування виконується для надання напівфабрикату гарного зовнішнього вигляду і підвищення товарної якості готових виробів. Для фарбування використовуються матеріали, які називаються барвники, органічного або мінерального походження.

Жирування виконують з метою надання напівфабрикату пластичних і еластичних властивостей, а також водостійкості. Якщо після дублення і фарбування висушити напівфабрикат, то після видалення вологи колагенові волокна зближуються, склеюються і напівфабрикат стає жорстким і непластичним, що не допускається для виробництва більшості шкір. Крім того, шкіряна тканина стає дуже гідрофільною. Тому після фарбування проводять жирування. Жирові речовини відкладаються між колагеновими волокнами, зв'язуються з білком дерми, частково обволікують колагенові волокна, виконуючи роль змазки.

11. **Сушильно-зволожувальні операції.**

Основна мета сушки – видалення вологи. Крім цього в процесі сушки відбуваються деякі фізико-механічні і фізико-хімічні зміни напівфабрикату: остаточне розшарування жирової емульсії, додаткове зв'язування дубителя з білком дерми, перерозподіл дублячих і жируючих компонентів по товщині напівфабрикату; відбувається усадка напівфабрикату і зв'язане з усадкою ущільнення дерми.

Існує кілька способів сушіння: конвективне, контактне, радіаційне (інфрачервоними променями), сушіння струмом високої частоти, сублімаційне або виморожування. На шкірзаводах найбільше застосування мають конвективні і контактено-вакуумні сушарки.

Зволоження виконується з метою довести напівфабрикат до рівноважної вологості і збільшити його м'якість і пластичність. Ті ділянки шкіри, які більш пересушені поглинають вологи більше і таким чином вирівнюється вологість по топографічних ділянках. Способи зволоження: при безпосередньому контакті напівфабрикату з вологою (занурення у воду); в атмосфері нагрітого повітря; контактне зволоження.

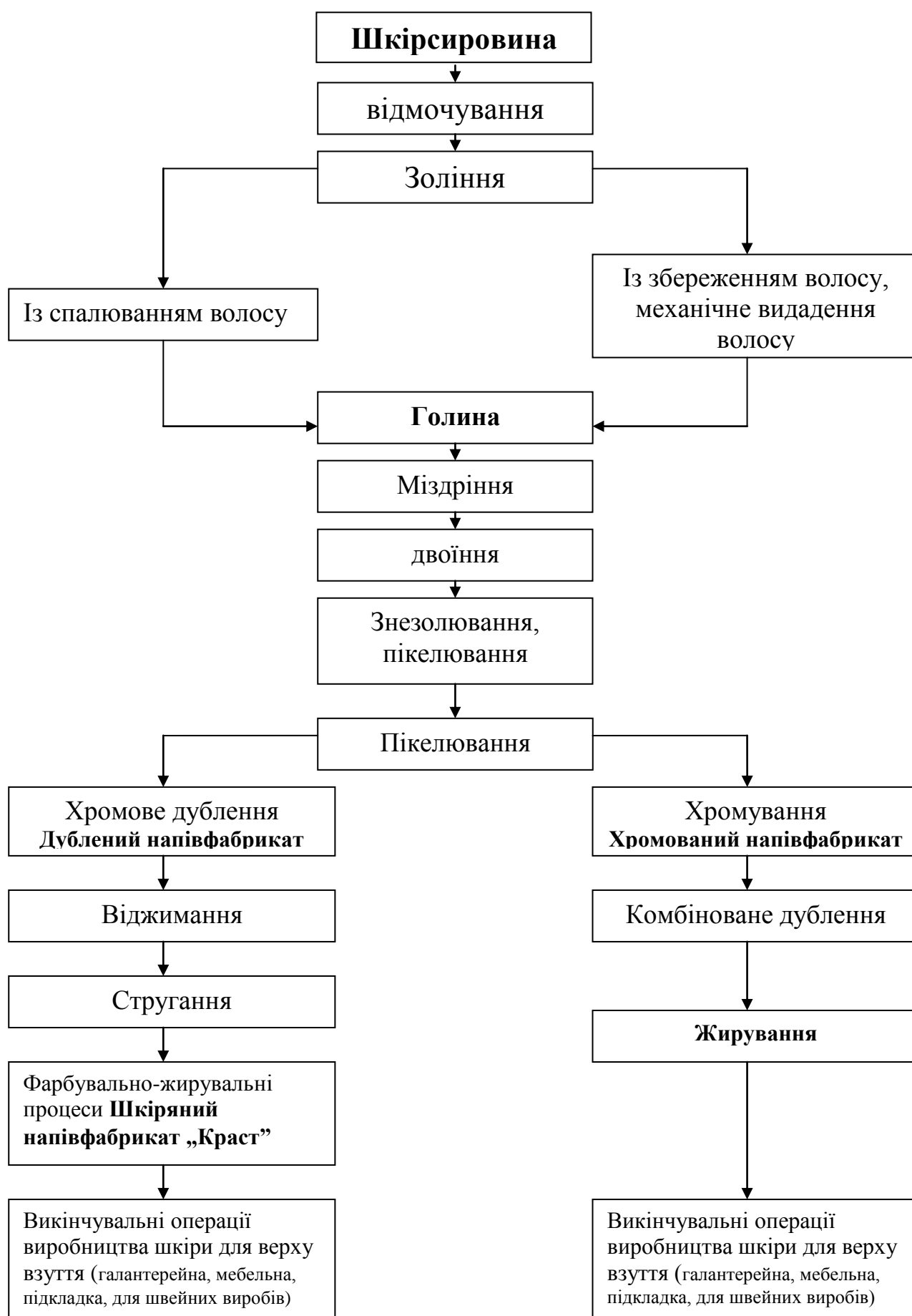
12. *Покривне фарбування* – виконується з метою замаскування дефектів лицьової поверхні шкіри, а також надання шкірі гарного зовнішнього вигляду.

Суть покривного фарбування полягає в нанесенні тонкої полімерної плівки (забарвленої або прозорої) на поверхню шкіри.

Вимоги до покриття :

- експлуатаційні – покриття повинно бути стійким до механічних і атмосферних впливів, впливів хімічних матеріалів, під час експлуатації виробів із шкіри;
- технологічні – покриття не повинно змінювати свого першочергового вигляду в процесі виготовлення виробів із шкіри;
- гігієнічні – покриття повинно мати паро і повітрепроникність, гідрофобність;
- естетичні – гарний зовнішній вигляд відповідно до вимог споживача.

Таблиця 2.Схема виробництва шкіри для верху та низу взуття.

2.6. Класифікація шкіри.

Шкіра ділиться на чотири основні групи:

- 1) шкіра для взуття;
- 2) шорно-сідельна або лимарно-сідельна шкіра;
- 3) технічна шкіра;
- 4) одержно-галантерейна.

Шкіра для взуття поділяється на: шкіра для верху взуття і для низу взуття.

Шкіра для верху взуття включає такі типи:

- шкіра для важкого взуття (юхта взуттєва і сандальна);
- шкіра для легкого взуття (шкіра хромового дублення, шкіра лакова, шкіра з бахтармяного спилку і замша взуттєва);
- шкіра підкладкова для верху взуття.

Шкіра для низу взуття поділяється:

- шкіра для гвинтово-шпилькового способу кріплення;
- шкіра для нитково-клеєвого методу кріплення (більш поширений тип).

Шкіра для верху взуття призначена для виготовлення різноманітних деталей взуття. Вимоги до неї: стійкість до багаторазових вигинів, до розтягування, тертя, до дії навколишнього середовища (температура, тепло, сонячні промені, волога), до хімічних впливів. Ця стійкість забезпечується за допомогою покривного фарбування. Гігієнічні вимоги – паро- і повітрепроникність, потостійкість, водонепроникність. Шкіри повинні бути еластичними, м'якими, але не тягучими, добре формуватись на колодці для взуття і не розтоптуватись.

Шкіра для верху важкого взуття (юхта) використовується для виробництва робочого і армійського взуття. Оскільки таке взуття експлуатується в більш несприятливих умовах, вимоги до неї більші. Юхта повинна мати підвищену стійкість до дії високої температури у вологих умовах, стійкість до багаторазових вигинів і розтягування, потостійкість, водостійкість і хороші гігієнічні властивості. Найважливіший показник – водонепроникність, який досягається введенням великої кількості жируючих компонентів (до 25%) і гідрофобних добавок.

Сандальна юхта повинна бути більш пружною і тягучою, але не жорсткою.

Шкіра для легкого взуття має більший асортимент. Наприклад, шкіра хромового дублення для верху взуття повинна бути

нежорстка, еластична, добре продубленою і прожированою, без лицевих пошкоджень, рівномірною по всій товщині, а також мати хороші гігієнічні властивості і гарний зовнішній вигляд. Виготовляють шкіру хромового дублення для верху взуття із шкур ВРХ, козлини, овчини, іноді із свинячої сировини (така шкіра менш цінна). Найкраща шкіра хромового дублення для верху взуття із козлини (взуттєве шевро), овчини (взуттєвий шеврет), із дрібної сировини ВРХ (опойка, виростка, півшкірка).

В залежності від способу викінчування шкіри хромового дублення поділяються на гладкі і нарізні, з натуральною і шліфованою лицьовою поверхнею. Шкіра хромового дублення зі шліфованою лицьовою поверхнею без покривного фарбування називається *нубук, наппа*. Ці види шкіри виготовляються із крупної сировини ВРХ.

Замша взуттєва – шкіра жирового дублення, яка виготовляється із шкур овець, диких кіз, оленів і лосів. Особливістю замші є відсутність лицьового шару, який зішліфовується. Замша характеризується тягучістю, м'якістю, низькою щільністю, повинна мати низький густий щільний ворс, однорідне забарвлення, яке стійке до сухого і мокрого тертя. Особливістю замші є стійкість до дії гарячої води, на відміну від велюру замшу можна прати і після подальшого висушування вона зберігає свої початкові властивості (з велюру при пранні вимивається жир, він стає жорстким і нееластичним).

Шкіри лакові взуттєві виготовляються із дрібної сировини (опойок, виросток, козлини, півшкірок, бичок, ялівка легка і кінські передина). Найкраща лакова шкіра – це лакове шевро (із козлини). Вимоги до цього виду шкіри: гарний зовнішній вигляд, блиск, стійкість до багаторазових вигинів і розтягування. Ці властивості залежать від покривної плівки. Недоліком лакової шкіри – є низькі гігієнічні властивості (низька паропроникність).

Спилок взуттєвий – не має лицьової поверхні, а ворс, який нагадує замшу грубший і може бути неоднорідним за забарвленням. Його характеристики залежать від товщини, щільності і методу викінчування. Тому поділяється на спилок для важкого, для повсякденного взуття і сандальний.

Шорносідельні шкіри виготовляють для виробництва людського і кінського спорядження, для лимарних і сідельних виробів. Виготовляється із сировини ВРХ, іноді із свинячої сировини.

Вимоги до цієї шкіри: висока міцність, стійкість до стирання, до дії поту, сонячного світла, багаторазових зволожений і висушувачь, низьких температур, атмосферних впливів. Ця шкіра повинна бути стійкою до старіння.

До лимарносідельних шкір належить також сириця (сиром'ятна шкіра) – це один із видів недубленої шкіри. Виготовляють для гужів, ременів і зшивок. Сиром'ятна шкіра характеризується високою пластичністю завдяки інтенсивному розпушуванню і розтиранню в барабані, і великим вмістом жиру. Має дуже хорошу стійкість до старіння.

Технічна шкіра поділяється на 3 підгрупи:

- для приводних пасів;
- для деталей машин;
- для різноманітних технічних цілей (фотошкіра, замша технічна, протезна лайка).

До технічної шкіри належить також *пергамент*, який одержують із недубленої висушеної голини. Характеризується твердістю, використовується для музичних інструментів, протезів.

Одягово-галантерейна шкіра поділяється:

- шкіра для одягу і головних уборів;
- галантерейна шкіра.

Таблиця 3. Класифікація шкір.

Клас	Група	Вид
1 – для взуття	Для верху взуття	Шкіри хромового дублення (безпідкладкові та еластичні) Лакові взуттєві шкіри Замша взуттєва Спилок взуттєвий Юхта взуттєва і сандальна Підкладочні шкіри (для модельного і ортопедичного взуття) Підошвові шкіри:
	Для низу взуття	нитко-клейового кріплення гвинтово-шпилькового Устілкові шкіри
2 – одержно-галантерейні	Для одягу і головних уборів	Шкіра для одягу Шкіра для головних уборів
	Галантерейні	Рукавичні шкіри Для шкіргалантерейних і дорожніх виробів Меблеві шкіри
3 – лимарно-сідельні	Для людського і кінського спорядження	Л – деталей людського спорядження К – деталей кінського спорядження К-С – для крил і сидінь сідел П – для путлиць Лимарно-сідельна юхта
	Для упряжі	Сириця ремінна і гужова
4 – технічні	Для деталей машин	Для поганялкових ременів Для гонків Для манжет і прокладок Для сукальних рукавів і ділильних ременів кардочесальних машин Шкіра муфтова
	Для приводних пасів	Чепрак ремінний
	Спеціального призначення	Для протезно-ортопедичних виробів Для бандажних виробів Для деталей музичних інструментів Технічна шкіра Фотошкіра

Тема 4. Інструменти та обладнання для художньої обробки шкіри. Допоміжні та скріплюючі матеріали. Види обкидки країв виробів.

Мета: ознайомити студентів з інструментами та матеріалами для художньої обробки шкіри, способами скріплення деталей.

План.

1. Інструменти та обладнання.
2. Допоміжні та скріплюючі матеріали.
3. Способи скріплення країв деталей.

4.1. При роботі зі шкірою використовують:

- ріжучі інструменти: найважливіші – розкрійний ніж (з твердої сталі) різної величини примінюють для розкрою деталей і для нарізування тонких ремінців, брусувальний ніж – застосовують для брускування (потоншення) країв деталей або цілої площини. Ножі заточують тільки з однієї (правої) сторони.
- металеві ножниці застосовують для різання м'якої шкіри, текстилю і картону.
- пробійники круглі різних розмірів (діаметром – 1, 2, 3, 4, 5, 7, 10 мм) необхідні при роботі з виробами, де застосовується обкидка, для пробивки отворів, необхідних для закріплення пряжок, застібок, для встановлення кнопок, холнітенів і т.п. Фігурні пробійники (, , , , , ,) менш необхідні, але за допомогою них створюються ажурні деталі.
- штампи – це стержні з нержавіючої сталі (можна з цвяхів), на одному кінці яких знаходиться вигравіюваний орнамент
- пуансони виготовляють з металу видовженої форми з різноманітною конфігурацією в нижній частині, окремі з них використовують для забивання фурнітури.
- долота прямі і профільні (, , ,) виготовляють з високоякісної сталі з односторонньою заточкою. При роботі з долотами використовують дерев'яний молоток (киянка).
- стеки виготовляють з нержавіючої сталі, а також з кістки або рогу у вигляді тупого ножа або ложечки, примінюють при ручному рельєфному і контурному тисненні шкіри, гравіровці.
- шилом переводять рисунок на шкіру, а також застосовують при ручному шитті.

Інструменти зберігають в футлярах з текстилю або шкіри для запобігання пошкодження робочих поверхонь.

Крім цього для роботи зі шкірою потрібні: дошка для розкрою, металеві лінійки різних розмірів, кутники з металу, лінолеум, циркуль, різці (фучки).

При роботі з інструментами та обладнанням потрібно дотримуватись правил техніки безпеки.

Для полегшення процесу роботи і забезпечення хорошої якості виробів майстерня по художній обробці шкіри повинна бути обладнана деякими машинами і пристроями, наприклад:

- картонорубилка необхідна для нарізки паперу, картону, текстилю і шкіри (до 3мм) під прямим кутом і для нарізки багатьох деталей вибраного формату.
- ручний або гідравлічний позолотний прес (електричний) примінюють для клішового тиснення, як для холодного, так і для гарячого. Позолотний прес можна використовувати і для з'єднання деталей і для нанесення позолоти.
- брусувальна машина брусує (потоншує) навскіс краї шкіряних деталей з бахтармяної сторони для загинки і виконання різних швів, якщо краї деталей накладають один на другий, обгортають картон або загинають вдвоє. Брусовка країв деталей на машині значно полегшує роботу, економить час і сили.
- двоїльна машина роздвоює деталі на потрібну товщину по всій площині.
- швейні машини з ручним, ніжним або електричним приводом застосовують для скріплення деталей різними швами.

4.2. Допоміжні та скріплюючі матеріали.

Допоміжні матеріали використовують для скріплення деталей, опорядження та оздоблення.

Скріплюючі матеріали – нитки, шпильки та клеї.

До опоряджувальних матеріалів належать шнури, окантувальні стрічки, тасьма, фарби, апретури, різні полірувальні матеріали, а також дрібні деталі декору і фурнітура – пряжки, кнопки, застібки, блочки, гачки, хольнітени та інш.

4.3. Види обкидки країв виробів.

Деталі шкіряних виробів скріплюються спочатку клеєм а потім одним із способів: шиттям на швейній машинці, металом, плетінкою (обкидною).

При ручному виготовленні шкіряних виробів обкидка країв деталей – найбільш розповсюджений спосіб скріплення. Для цього край виробу перфорують, щоб через отвори протягнути шкіряний ремінець. Для перфорації найчастіше застосовують круглі пробійники – 2-3мм, а також прямокутний (шпалку) та інш. Спочатку отвір пробивають на кутах виробу, решта на певній відстані один від одного, враховуючи довжину краю виробу.

Обкидку розрізняють – просту одинарним стібком, просту двійним стібком (V-подібна), хрестоподібну, венеціанську, вузловим стібком, фантазійну.

Для простої обкидки одинарним стібком довжина ремінця повинна в три рази перевищувати довжину краю виробу, що обплітається, ширина – 2,5-4мм. Виріб чи деталь виробу тримають лицевою поверхнею до себе, починають протягувати ремінець зверху вниз через перший отвір і протягують майже на всю довжину, залишаючи кінець 6-10мм, який просовують між двома шарами шкіри і приклеюють. Ремінцем обертають край виробу, пропускають через наступний отвір, натягують і обплітають зліва направо. Обкидку продовжують поки ремінець не закінчиться, тоді кінець підбрусовують і склеюють з наступним, так щоб місце склеювання не було помітне. На кутах проплітають через отвір два рази.

Для простої обкидки двійним стібком довжина ремінця повинна у шість разів перевищувати довжину краю виробу, що обплітається, ширина – 2,5-3мм. Ремінець проплітають через отвір два рази. При цьому край виробу закривається повністю.

При хрестоподібній (перехресній) обкидці ремінець проплітають через кожен другий отвір і дійшовши до кінця рядка повертають назад, проплітаючи через вільні отвори.

При обкидці краю вузловим стібком (складна одинарна) довжина ремінця повинна в 5-6 разів перевищувати довжину краю виробу, що обкидається.

Тема 5. Художньо-технологічні особливості виготовлення та декорування виробів зі шкіри.

Мета: ознайомити студентів з технологічними способами декорування виробів зі шкіри.

Форма і конструкція художніх виробів зі шкіри залежить від прийомів крою, шиття, скріплення деталей. На даний час відомо такі

декоруючі техніки на шкірі, що дають широкий діапазон засобів (пластичних, ажурних, тональних, колористичних тощо):

- *Аплікація* – накладка одного матеріалу на поверхню іншого.
- *Інтарсія* – вкладування одного матеріалу в площину іншого.
- *Підкладка* – пробивка (перфорація) або вирізування частин шкіри і підкладування кольорового або тонального фону.
- *Ажур* (ажурне вирізування) - пробивка або вирізування частин шкіри, можливе підкладування тим самим матеріалом.
- *Різьба по шкірі* – прорізування різцем личка шкіри.
- *Оздоблення металом* – декорування та скріплення деталей металевими цятками (фурнітурою).
- *Випалювання* – нанесення контуру або рисунку за допомогою випалювача (термокаустера).
- *Позолота* – нанесення термокаустером через спеціальну фольгу позолоти на шкіру.
- *Плетення* – фактурно-декоративне прикрашування шкіряних виробів.
- *Тиснення* – створення рельєфу на площині (техніка художньої обробки шкіри для отримання на її поверхні рельєфних зображень). Розрізняють ручне рельєфне тиснення, ручне контурне тиснення, клішове тиснення, тиснення штампами, гравіровка.
- *Ручне рельєфне тиснення* – ліпка рельєфу і обтягування його шкірою.
- *Ручне контурне тиснення* – тиснення контуру спеціальним стеклом.
- *Клішове тиснення* – тиснення на шкірі прес-формою (кліше).
- *Тиснення штампами* – відбиток на шкірі за допомогою штампів.
- *Гравіровка* – виконання низького рельєфу на площині за допомогою стеків і пуансонів.
- *Вишивання* – декорування шкіри вовняними, шовковими нитками, бісером, паетками.
- *Батік* – ручна розмальовка шкіри при допомозі парафіну та анілінових барвників.
- *Шовкографія* – нанесення рисунку на шкіру за допомогою трафарету.
- *Золотіння* – нанесення сусального золота на шкіру.

Аплікація на шкірі

Аплікація на шкірі – накладка одного матеріалу на поверхню іншого. В художній обробці шкіри виокремлено три види аплікації:

аплікація шкірою, аплікація текстильна (шнурами, нитками, сукном), аплікація (оздоблення) металом.

Матеріали: шкіра будь-якого виду дублення, текстиль, клей „Гумовий”, „Момент”.

Інструменти: розкрійний ніж, профільні та прямі долота, пробійники, сталевий та дерев'яний молотки, шило, голка з довгим вушком трьохгранна.

Хід роботи:

1. Малюнок за допомогою лекала переносимо на шкіру (обводимо м'яким олівцем).
2. Вирізаємо аплікативну деталь застосовуючи профільні та прямі долота, розкрійний ніж.
3. Декоруємо відповідно до задуму пробійниками.
4. Приклеюємо до основи відповідно до інструкції на клею.
5. Скріплюємо (обов'язково на вжиткових речах) одним з варіантів: шиттям на швейній машинці, ручним декоративним швом, плетінкою або металом.

Примінюється аплікація в основному в шкіргалантерейних виробках, в одязі, взутті.

Примітка: в робочих частинах виробу бажано аплікацію не застосовувати.

Інтарсія на шкірі

Інтарсія на шкірі – вкладування однієї шкіри в площину іншої.

Матеріали: шкіра хромового дублення фарбована нітрофарбами (ця шкіра слабо гігроскопічна і фарба тримає її в постійній температурі та гідрорежимі), палітурний картон, клей „Момент”.

Інструменти: ніж невеликих розмірів, дерев'яний чи металевий лінійка-брусок загострена під кутом 45°, шило.

Хід роботи:

1. Малюнок (бажано геометричний) переносимо на шкіру-основу (обводимо м'яким олівцем або наколюєм гострим шилом). Якщо ж малюнок складний, то деталі орнаменту розрізаємо під шаблон.
2. Вирізаємо під кутом 45°, для більшої площі склеювання і уникнення щілин.
3. Вставляємо і вклеюємо у вирізану площину шкіру іншого кольору.

Примітка: бажано щоб шкіри різного кольору були однієї товщини. Якщо ж взято шкіри різної товщини, то зрівнюємо їх наклеївши на личко клейку стрічку і підстругавши до однакового рівня. Площину перегинаєм і проміжки заливаємо клеєм.

4. Приклеюємо готову деталь на картон-основу відповідно до інструкції на клею і ставимо під прес.

Примінюється інтарсія тільки на стаціонарних речах (які мають тверду основу і не перегинаються): коробки, палітурки для книг, альбомів, настінні прикраси.

Підкладка та ажур.

Підкладка – пробивка або вирізування частин шкіри і підкладування кольорового або тонального фону.

Ажур (ажурне вирізування) – пробивка або вирізування частин шкіри, можливе підкладування тим самим матеріалом.

Матеріали: шкіра хромового дублення різних кольорів, клей „Момент”.

Інструменти: розкрійний ніж, пробійники круглі і фігурні, профільні та прямі долота, шило.

Хід роботи:

1. Малюнок наносимо на шкіру-основу м'яким олівцем або через шаблон.

Примітка: відстань від краю виробу до декору не менше 1 см, на лінії згину виробу перфорувати найменше, загальна кількість вирізаної шкіри не повинна перевищувати 60% площі цілої шкіри, найбільший отвір – 1 см.

2. Пробиваємо пробійниками відповідно до ескізу.
3. Підклеюємо по бахтармянній стороні шкірою відповідних кольорів, попередньо тоненько підструганою, наносячи клей шилом невеликими краплями. Обов'язково під деталь даємо підкладку.

Примінюються ці техніки в широкому асортименті: в шкіргалантерейних виробках, в одязі, взутті.

Різьба по шкірі

Різьба по шкірі – прорізування різцем личка шкіри.

Матеріали: шкіра хромового чи комбінованого дублення поверхневого (покривного) фарбування.

Інструменти: розкрійний ніж, шило, різці (фучки), металева лінійка (якщо лінійка нова, потрібно зашліфувати її на войлочному крузі).

Хід роботи:

1. Малюнок (бажано геометричний) переносимо на шкіру-основу через шаблон наколюючи гострим шилом.
2. Сполучаємо точки лінійкою, зрізуючи різцем поверхневий шар шкіри.

Примітка: ця техніка найбільш вдало поєднується з оздобленням металом.

Примінюється в шкіргалантерейних виробках.

Оздоблення металом

Оздоблення металом – декорування та скріплення деталей металевими цятками.

Випалювання на шкірі

Випалювання на шкірі – нанесення контуру або рисунку за допомогою випалювача (термокаустера).

Матеріали: шкіра рослинного або комбінованого дублення.

Інструменти: випалювач, латер-реостат.

Хід роботи:

1. Шкіру наклеюємо гумовим клеєм на папір або картон.
2. Малюнок наносимо на шкіру-основу м'яким олівцем.
3. Виконуємо випалювання двома способами:
способом контрастної лінії,
способом розтяжки.

Примітка: окремі площини можна підфарбовувати аніліновими барвниками.

Примінюється в широкому асортименті шкіряних виробів.

Позолота на шкірі

Позолота на шкірі – нанесення термокаустером через спеціальну фольгу позолоти на шкіру.

Матеріали: шкіра покривного фарбування, позолотна фольга.

Інструменти: випалювач, латер-реостат.

Хід роботи:

1. Малюнок наносимо на позолотну фольгу м'яким олівцем.

2. Виконуємо позолоту при температурі 86-90 градусів такими способами:

- просте нанесення лінії,
- нанесення контражуру,
- суцільне нанесення пресом.

Примінюється в палітурних та зрідка в галантерейних виробках.

Плетення на шкірі

Плетення – фактурно-декоративне прикрашування шкіряних виробів. Розрізняють плетення по перфорації і плетення ремінцями.

Матеріали: шкіра будь-якого виду дублення.

Інструменти: ніж, пробійники.

Хід роботи:

1. Відповідно до вибраного способу плетення виконуємо розмітку на шкірі.
2. Пробиваємо відповідну кількість отворів.
3. Плетемо за схемою відповідно до вибраного способу.

Примінюється в широкому асортименті шкіряних виробів.

Ручне рельєфне тиснення на шкірі

Ручне рельєфне тиснення – ліпка рельєфу і обтягування його шкірою.

Матеріали: палітурний картон, картон різної товщини, шкіра рослинного дублення, борошняний клей, анілінові барвники.

Інструменти: ніж, долота, стеки різної товщини, пензлі.

Хід роботи:

1. Малюнок наносимо на картон олівцем за допомогою лекал.
2. Вирізаємо деталі за допомогою доліт чи ножа.
3. Для створення рельєфу наклеюємо деталі з картону одна на одну, зашліфовуємо краї.
4. Наклеюємо на основу.
5. Зволожуємо шкіру, при підсиханні верхнього шару промазуємо картон і шкіру клеєм.
6. Накладаємо шкіру на картон і протискуємо від центру до країв спочатку пальцями, а потім стеком.
7. Фарбуємо потрібні площини аніліновими барвниками, попередньо зволожуючи їх.
8. Наносимо апретуру.

Примітка: можна використовувати і одягові шкіри, тоді шкіру не зволожуємо і використовуємо клей „Момент”.

Примінюється на стаціонарних речах (які мають тверду основу і не перегинаються): коробки, палітурки для книг, альбомів, настінні прикраси.

Ручне контурне тиснення на шкірі

Ручне контурне тиснення – тиснення контуру спеціальним стеком.

Матеріали: шкіра рослинного дублення, анілінові та темперні барвники.

Інструменти: стеки різної товщини, пензлі.

Хід роботи:

1. Наносимо рисунок стеком через кальку.
2. Зволожуємо добре шкіру, при підсиханні верхнього шару починаємо протискувати по контуру стеком легко по декілька разів.
3. Фарбуємо потрібні площини аніліновими барвниками, а протиснуті лінії при потребі запускаємо темперою.
4. Наносимо апретуру.

Примінюється на галантерейних та стаціонарних речах (які мають тверду основу і не перегинаються): коробки, палітурки для книг, альбомів, настінні прикраси.

Клішове тиснення на шкірі

Клішове тиснення – тиснення на шкірі прес-формою (кліше).

Матеріали: шкіра рослинного та комбінованого дублення.

Обладнання: ручний або гідравлічний позолотний прес (електричний).

Примітка: розрізняють холодне тиснення дерев'яним кліше та гаряче – металевим. Металеве кліше виготовляють з цинку способом фототравлення. Металеве кліше дає можливість великого тиражу.

Примінюється в шкіргалантерейних виробках.

Тиснення штампами на шкірі

Тиснення штампами – відбиток на шкірі за допомогою штампів.

Матеріали: шкіра рослинного та комбінованого дублення.

Інструменти: пуансони-штампи виготовлені з заліза, латуні, молоток.

Хід роботи:

1. Зволожуємо шкіру, при підсиханні верхнього шару простукуємо по штампу, не відриваючи його від шкіри, щоб не було зміщення.

Примітка: гаряче тиснення штампами виконуємо за допомогою паяльника.

Примінюється на постолах, шкіргалантерейних та стаціонарних виробках в основному як доповнююча техніка.

Гравіровка на шкірі

Гравіровка – виконання низького рельєфу на площині за допомогою стеків і пуансонів.

Матеріали: шкіра рослинного та комбінованого дублення, анілінові та темперні барвники.

Інструменти: гравіровочний ніж, стеки різної товщини, пензлі.

Хід роботи:

1. Зволожуємо добре шкіру, при підсиханні верхнього шару наносимо рисунок стеком через кальку.
2. Врізаємо гравіровочним ножом контурні лінії на 1/3 товщини шкіри.
3. Поглиблюємо рівчаки стеком і вистукуємо рельєф пуансонами.

Примінюється в основному на стаціонарних виробках (які мають тверду основу і не перегинаються): коробки, палітурки для книг, альбомів, настінні прикраси.

Виконання практичних завдань з художньої обробки шкіри

Виконання виробу зі шкіри вимагає певної поетапності. Насамперед обдумуємо форму, конструкцію, декор, кольорову гаму, технологічні способи виконання декору, способи скріплення деталей і т.п. Перед тим як приступити до виконання художнього виробу зі шкіри потрібно оволодіти практичними навиками при роботі з цим матеріалом. Потрібно навчитись викроювати деталі, брусувати краї деталей, не пошкоджуючи їх, скріплювати деталі ручним, машинним швом або обкидкою.

Тема 1. Вивчення первинних засобів обробки шкіряних виробів.

Мета: ознайомити студентів з технікою безпеки при роботі з інструментами та первинними засобами обробки шкіряних виробів.

1. Розкрій. На робочій дошці розкладаємо шкіру. Якщо викроюємо з цільного шматка шкіри, враховуємо, що колагенові волокна розташовані вздовж хребта тварини, так як в цьому напрямку шкіра розтягується найменше. Якщо викроюємо з невеликого за площиною шматка, розкроюємо деталі найбільш економно. Прямі лінії розкроюємо під дерев'яну лінійку чи брусок, тримаючи розкрійний ніж чітко перпендикулярно до поверхні шкіри. Шкіру товщиною 3-4мм за один прохід не відріжеш, тому при повторному проході потрібно попасти чітко в попередню канавку. При нарізанні ремінців на обкидку, лінійку кожен раз пересуваємо на певну відстань. Округлі лінії викроюємо від лекала або від руки.

При розкрою шкір з ворсовою поверхнею, всі деталі повинні бути викроєні з однаковим напрямком ворсу, найчастіше зверху вниз. Розмічаємо деталі в основному з лицевої сторони шкіри м'яким олівцем або притупленим шилом, а шкіру з ворсовою поверхнею з виворітної сторони милом чи гелевою ручкою. Тонку шкіру можна розрізати ножицями.

2. Брусування. Брусування – спосіб потоншення шкіри. Застосовуємо при загинці країв деталей, при з'єднанні двох деталей. Брусувати можна як край деталі так і всю площину. Виконуємо брусочним ножом, найчастіше з бахтармяної сторони на гладкій поверхні (мармуровій плитці). Шкіру кладемо на робочу поверхню, бахтармою вверху, лівою рукою притискаємо, щоб не рухалась, а правою тримаємо ніж. Брусуючи край шкіряної деталі, ножом

рухають від себе вздовж оброблюваного краю, при цьому ніж тримають дещо під нахилом.

Якщо необхідно потоншити шкіру рівномірно по всій поверхні, спочатку брусуємо краї до певної товщини а потім середину деталі.

Тема 2 . Вивчення способів скріплення деталей.

Мета: ознайомити студентів зі способами скріплення деталей зі шкіри.

Деталі шкіряних виробів можуть скріплюватись одним із способів: клеєм, плетінкою (обкидкою), ручним швом, шиттям на швейній машинці, металом. Вибір способу скріплення залежить від призначення виробу: в декоративних виробках (панно) використовується в основному клейові техніки, у вжиткових – деталі повинні скріплюватись міцно.

1. Клейовий спосіб. Місце майбутнього клейового шва зачищаємо шліфшкуркою або брусуємо. Клей наносимо тонким шаром, розмазуючи куском картону чи шкіри. На великих поверхнях клей розмазуємо за допомогою металевої лінійки.

Перед склеюванням потрібно обов'язково ознайомитись з інструкцією, що написана на клею. Гумовий клей використовуємо здебільшого для монтування, а „Момент” - для міцного скріплення (обкидка, аплікація).

2. Скріплення обкидкою. При ручному виготовленні шкіряних виробів обкидка країв деталей – найбільш розповсюджений спосіб скріплення. Для цього край виробу перфорують, щоб через отвори протягнути шкіряний ремінець.

Залежно від величини виробу та задуму художника обкидку застосовують – просту одинарним стібком, просту двійним стібком (V-подібну), хрестоподібну, венеціанську, складну одинарну (вузловим стібком), фантазійну (Див. ст.32-33).

3. Скріплення ручним швом. Застосовують обкидний шов, шов „за голку”. Для полегшення шиття шкіру на місці проколів пробивають одно-міліметровим пробійником.

4. Скріплення шиттям на швейній машинці. Залежно від способу виготовлення виробу (виворітний, невиворітний) застосовують:

- зшивний шов (з'єднанні деталі складають одноіменними сторонами і зшивають по краю);
- виворітний шов (деталі складають лицевими сторонами і зшивають по краю);

- накладний шов (одну деталь накладають на іншу таким чином, щоб їх лицеві сторони були направлені в один бік і перша деталь находила на другу на певну величину).

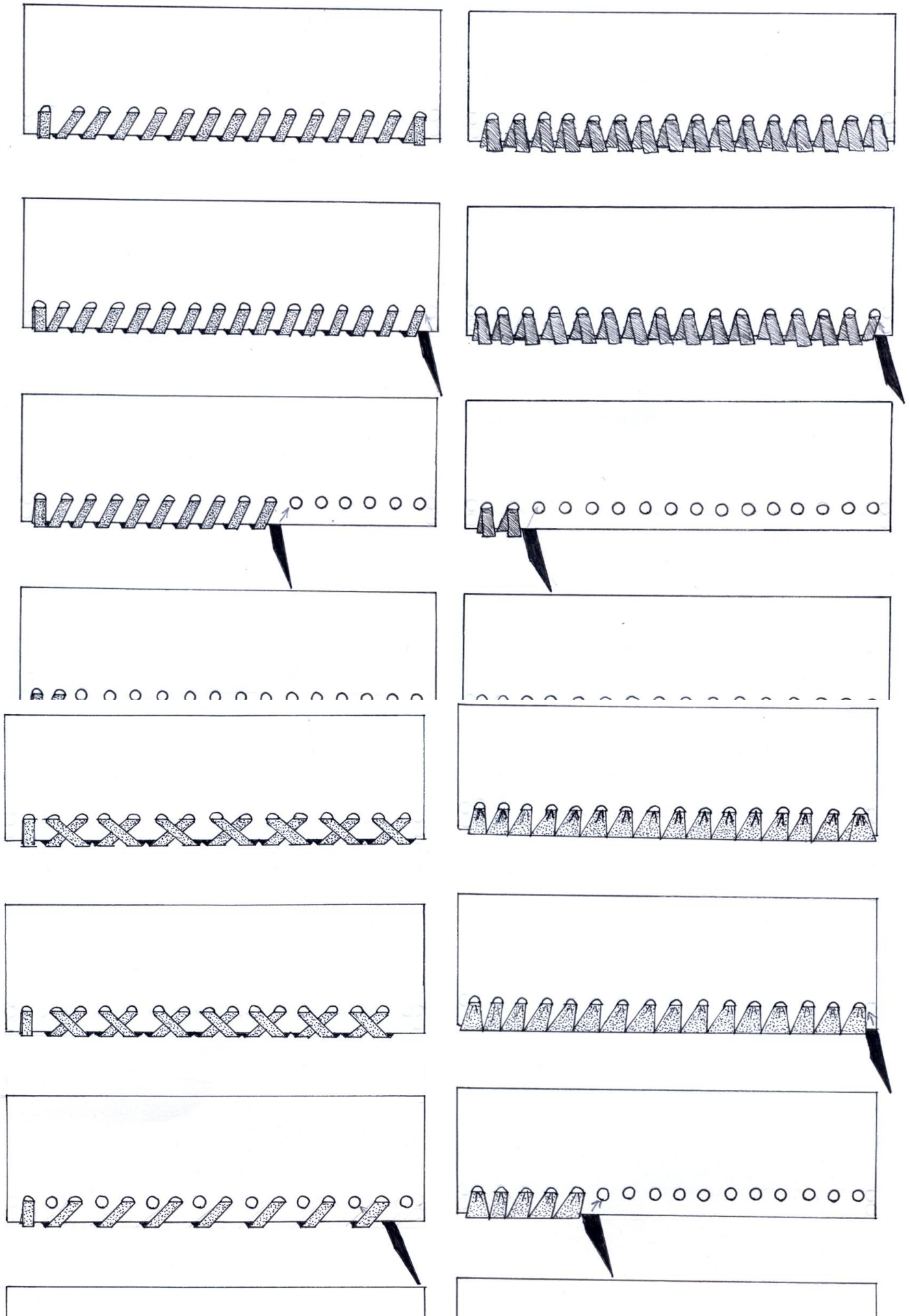

Схема 3. Виконання хрестоподібної обкидки

Схема 4. Виконання венеціанської обкидки

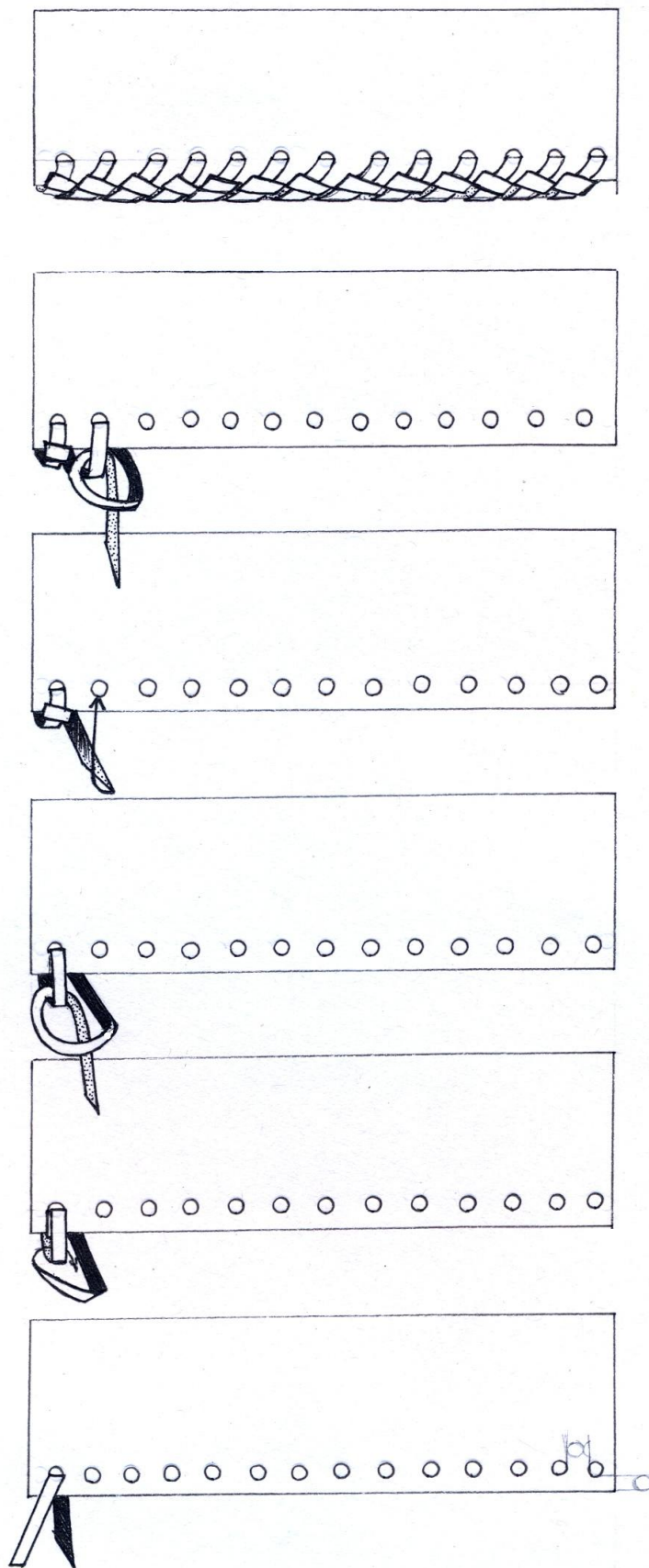

Схема 5. Виконання складної одинарної обкидки (вузловим стібком)

Схеми виконала Струсінська Леся

Тема 3 . Вивчення технік аплікація, підкладка, ажур, плетення

Варіанти завдання №1

Дрібні особисті речі

№ п/п	Найменування	Взірець
1	Футляр для ключів Фото 1-4	
2	Футляр для окулярів Фото 5-8	
3	Футляр для мобільного телефону Фото 13-14	
4	Обкладинка для записної книжки (для фотоальбому, документів) Фото 9-12	
5	Гаманець	
6	Портмоне	
8	Косметичка Фото 15	

--	--	--

Виготовлення футляру для ключів (для окулярів).

Вимоги до завдання: вивчити техніки декорування – аплікація, підкладка, ажур, плетення, контурна різьба, випалювання, оздоблення металом.

Послідовність виконання завдання:

1. Виконання ескізу, макету.
 2. Виготовлення лекал.
 3. Підбір матеріалу. Розкрій деталей.
 4. Брусовка країв деталей під загинку.
 5. Нанесення декору, декорування.
 6. Монтування виробу.
 7. Завершальні роботи.
2. Лекала виготовляють з цупкого паперу або картону за розмірами, які вказані на робочому кресленні та врахуванням припусків на загинку. На кожному лекалі вказують кількість та матеріал з якого вони будуть виготовлені. На деталях, які повинні декоруватись розмічають декор (місця перфорації, місця накладання однієї деталі на іншу).
3. Підбирають матеріал. На розкрійному столі розкладаємо шкіру. Лекала розташовують таким чином, щоб використати площу найбільш економно. Розміщують лекала на лицевій стороні шкіри, обводять м'яким олівцем, кравецькою крейдою або притупленим шилом. Розкрій проводиться розкрійним ножом: прямі лінії – під лінійку, округлі – від руки.
4. Брусування країв деталей під загинку – спосіб потоншення шкіри по краю виробу. Застосовують при загинці країв деталей, при з'єднанні двох деталей. Виконують брусочним ножом найчастіше з бахтармяної сторони на гладкій поверхні (мармуровій плитці).
5. Декор наносять на деталь через шаблон м'яким олівцем або шилом. Декорують деталь у певній послідовності відповідно до обраної техніки оздоблення.

6. Деталі підклеюють тканиною чи спилком, виконують загинку та прострочують на швейній машинці.

7. Деталі монтують за допомогою гумового клею, підрівнюють краї та пробивають під обкидку. Виконують обкидку виробу.

8. Виконують завершальні роботи (нанесення апретури, протягування ремінця для ключів, набивання фурнітури).

Тема 4 . Вивчення технік рельєфне тиснення, контурне тиснення, тиснення штампами

Завдання № 2 (28год.).

Варіанти завдання №2

№ п/п	Найменування	Взірець
1	Скринька для прикрас Фото 17-27	
2	Настінна прикраса Фото 28-29	
3	Оправа до книги, фотоальбому	

Виготовлення скриньки для прикрас.

Вимоги до завдання: вивчити техніки декорування – ручне рельєфне тиснення, ручне контурне тиснення, тиснення штампами, морщення.

Послідовність виконання завдання:

1. Виконання ескізу (пошук форми та декору).

2. Виготовлення каркасу.
3. Ліпка рельєфу на каркасі.
4. Виготовлення лекал.
5. Підбір матеріалу. Розкрій деталей.
6. Обтягування каркасу.
7. Обтягування внутрішньої частини каркасу.
8. Декорування металом, шнуром.
9. Завершальні роботи.

2. Каркас виготовляють з ДВП, картону або підбирають готовий з пластмаси або бляхи. Відповідно до ескізу нарощують форму каркасу картоном, пінопластом, чи поролоном.

3. Рельєф на основі нарощують пошаровим склеюванням палітурного картону. Форму рельєфу вибивають за допомогою доліт. Готові деталі обшліфовують шліфшкуркою і наклеюють на каркас.

4. Лекала виготовляють з цупкого паперу або картону з врахуванням припусків на висоту рельєфу та загинку. На кожному лекалі вказують кількість та матеріал з якого вони будуть виготовлені.

5. Підбирають матеріал. Використовують галантерейну шкіру без покривного фарбування. На розкрійному столі розкладаємо шкіру. Лекала розташовують таким чином, щоб використати площину найбільш економно, враховуючи виробничий брак. Розміщують лекала на лицевій стороні шкіри, обводять м'яким олівцем або притупленим шилом. Розкроюють за допомогою ножиць.

6. Щільно промазують каркас тонким шаром клею і шкіру з внутрішнього боку. Якщо площа каркасу велика, то промазують клеєм частинами. Обтягують каркас, починаючи протискувати від середини до країв за допомогою стеку, від загального до дрібного. Обтягнувши каркас стикуємо шкіру, попередньо збрусувавши край. Аналогічно обтягуємо кришку.

7. Обтягують внутрішню частину каркасу та кришки підкладочною шкірою або тканиною.

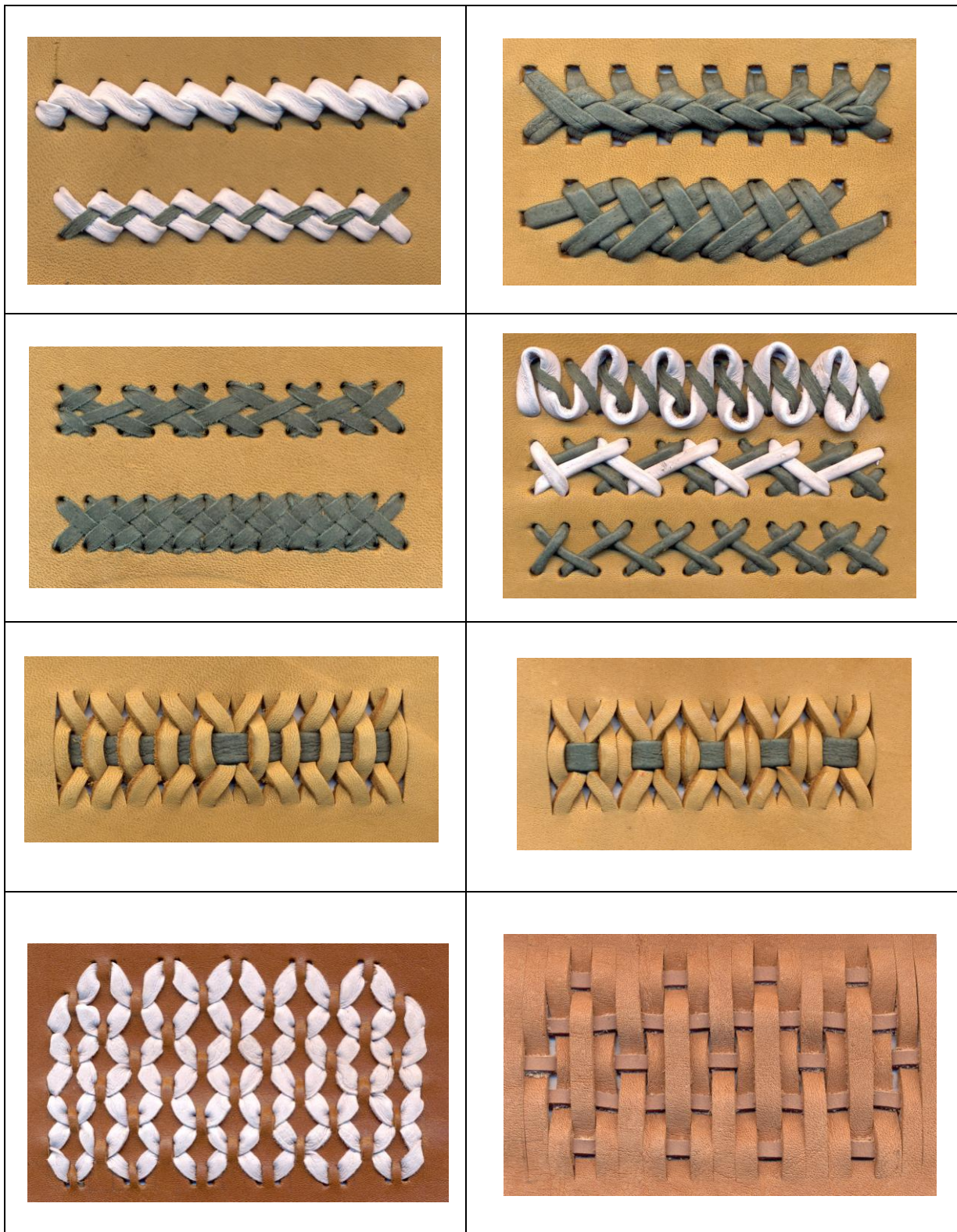
8. Збагачуємо декор металевими каплями та шнуром, попередньо склеївши смужку шкіри.

Таблиця 4. ВИДИ ОБКИДОК

№ п/п	Вид обкидки	Взірець
1	проста одинарним стібком	
2	проста двійним стібком (V-подібна)	
3	хрестоподібна (а) одним ремінцем	
4	хрестоподібна (б) двома ремінцями	
5	хрестоподібна (в) двома ремінцями	
6	венеціанська	
7	складна одинарна (вузловим стібком) (а)	
8	складна подвійна (вузловим стібком) (б)	
9	фантазійна	

--	--	--

Таблиця 5. ВИДИ ПЛЕТЕННЯ

ВЗІРЦІ ВИКОНАНИХ ЗАВДАНЬ

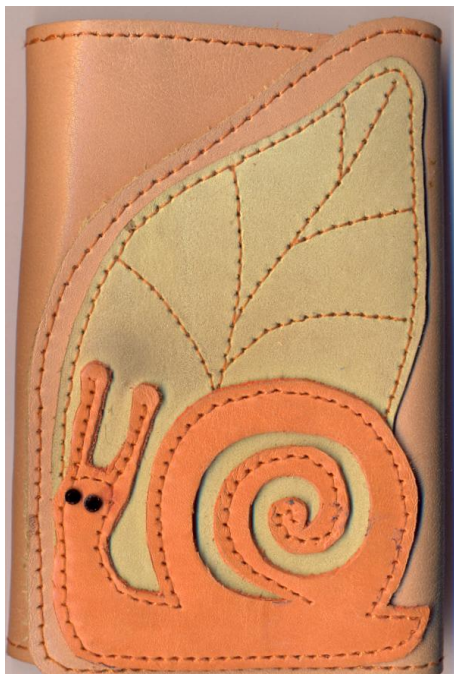

Фото 1. Футляр для ключів (аплікація).
Вик. Васьків Маряна

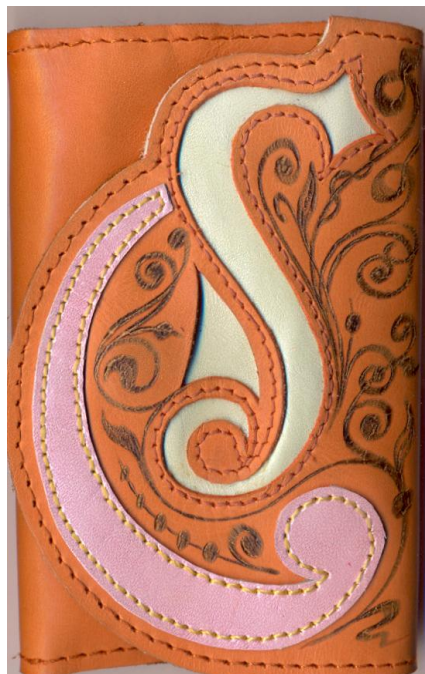

Фото 2. Футляр для ключів
(аплікація, випалювання).
Вик. Сташків Соломія

Фото 3. Футляр для ключів (аплікація,
плетення).

Фото 4. Футляр для ключів (аплікація,
підкладка).

Вик. Остафійчук Віталій

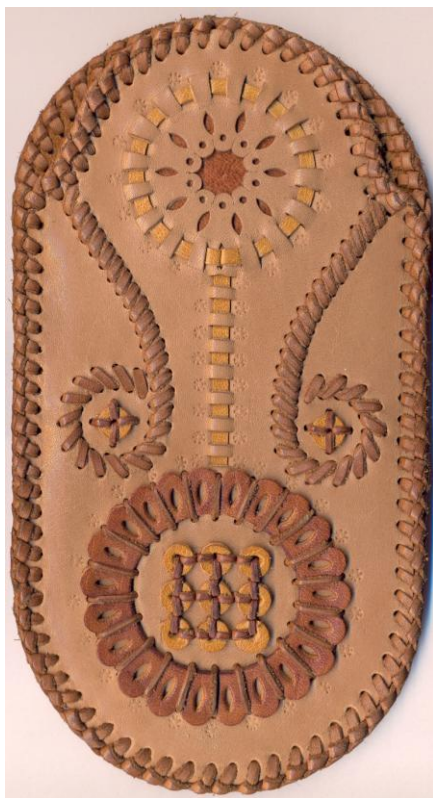

Фото 5. Футляр для окулярів
(аплікація, плетення, підкладка).
Вик. Ділетчук Богдан

Вик. Сигут Роман

Фото 6. Футляр для окулярів
(плетення, підкладка).
Вик. Олійник Михайло

Фото 7. Футляр для окулярів
(плетення, підкладка).
Вик.Березко Катерина

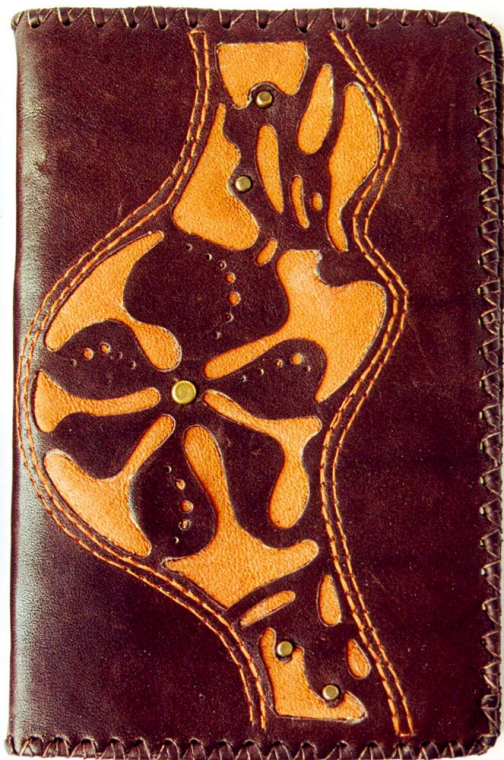

Фото 8. Футляр для окулярів
(плетення, аплікація).
Вик. Гайдук Світлана

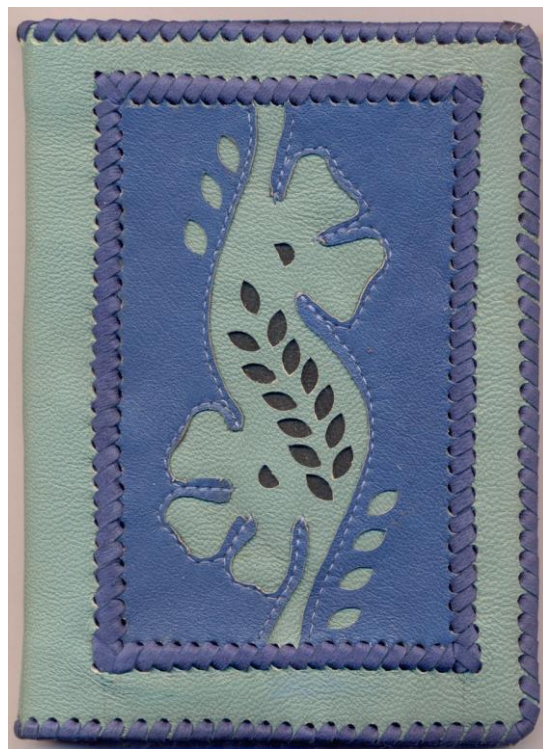

Фото 9. Обкладинка для блокнота.
(ажурне вирізування, підкладка).
Вик. Гоголь Людмила

Фото 10. Обкладинка для блокнота.
(ажурне вирізування, підкладка, плетіння).
Вик. Костик Віталій

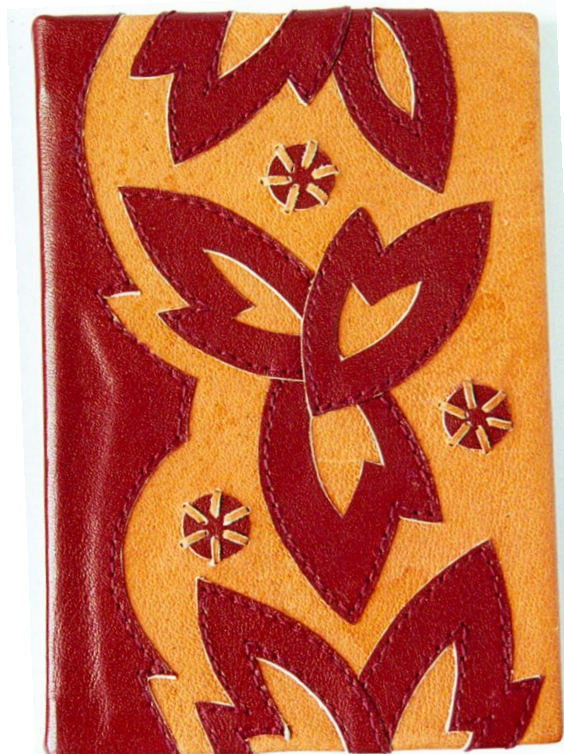

Фото 11. Обкладинка для паспорта.

Фото 12. Обкладинка для блокнота.

(ажурне вирізування, аплікація,
плетення).

Вик. Ватаманюк Іван

Фото 13. Футляр для мобільного телефону (підкладка, плетення).

Вик. Рев`юк Юлія

(ажурне вирізування, аплікація,
плетення).

Вик. Ковалик Оксана

Фото 14. Футляр для мобільного телефону (плетення).

Вик. Назарчук Тетяна

Фото 15. Косметичка (плетення, оздоблення металом).
Вик. Кобзар Христина

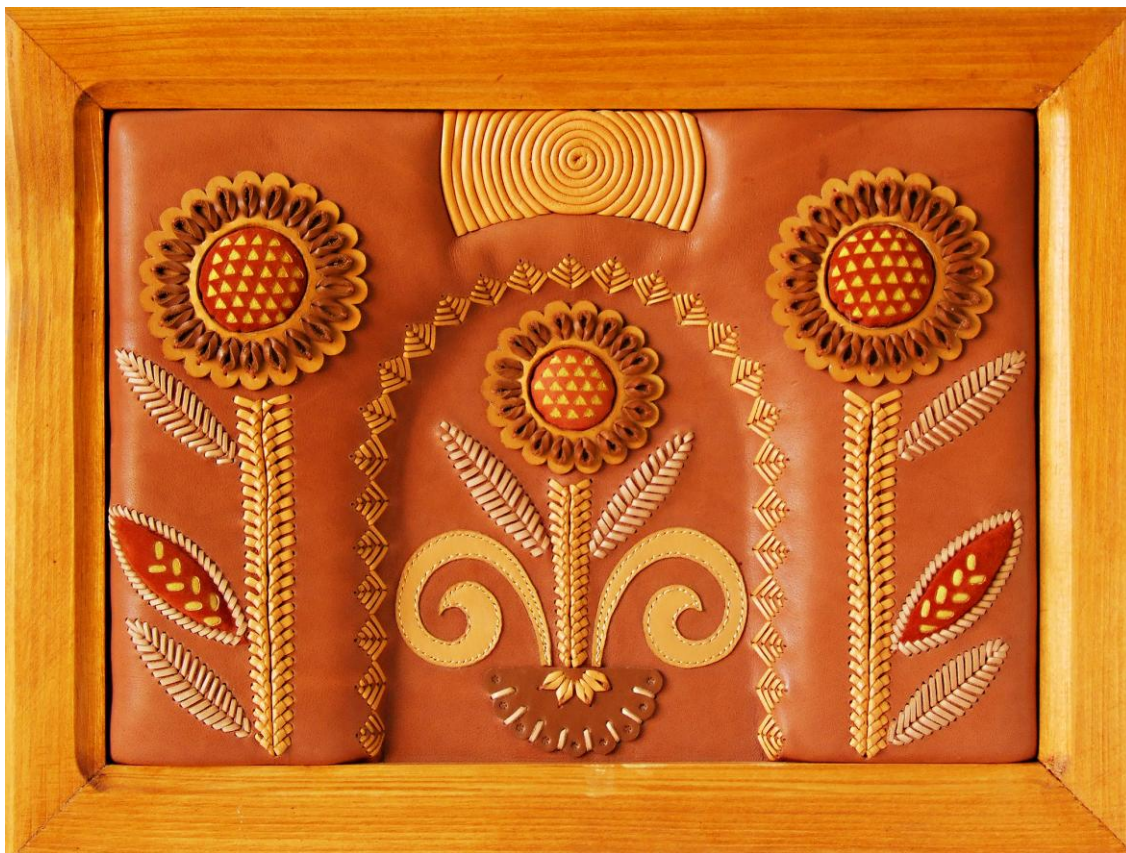

Фото 16. Настінна прикраса (плетення, аплікація).
Вик. Сташків Соломія

Фото 17. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення, тиснення штампами).
Вик. Стефанишин Лідія

Фото 17. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення, аплікація шнуром).
Вик. Суроткін Олег

Фото 19. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення, аплікація шнуром).
Вик. Костик Віталій

Фото 20. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення, аплікація шнуром).
Вик. Щербицький Віталій

Фото 21. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення, аплікація шнуром).
Вик. Лупак Галина

Фото 22. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення).
Вик. Бобонич Володимир

Фото 23. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення, аплікація шнуром).
Вик. Загрійчук Ірина

Фото 24. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення, аплікація шнуром).
Вик. Дзундза Олександр

Фото 25. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення, аплікація шнуром).
Вик. Ватаманюк Оксана

Фото 26. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення).
Вик. Кузьма Роман

Фото 27. Скринька для прикрас (ручне рельєфне тиснення, аплікація шнуром).
Вик. Ковалик Оксана

Фото 29. Плакетка (ручне рельєфне тиснення)
Вик. Яцевич Анатолій

Фото 28. Плакетка (ручне рельєфне тиснення, аплікація)
Вик. Гоголь люмила, Ковалик Оксана

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

основна

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1993. – С.63-66.
2. Горинь Г.Й. Шкіряні промисли західних областей України. – К., 1986.
3. Касьян Е.Є. Основы технологии кожи та хутра: Навчальний посібник. – К.: КДУТД, 2001. – 252с.
4. Козлова Т.В. Основы художественного проектирования изделий из кожи: Учеб. пособ. для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: Легпромбытиздат, 1987. – 232с., ил.
5. Луковски И. Изделия из кожи/ Пер. С венг. – М.: Легпромбытиздат, 1991. – 112с.: ил.
6. Народні художні промисли УРСР довідник. – Київ, Наукова думка – 1986.
7. Пушкина В.З. Кожа. Практическое руководство. – М.: Культура и традиции, 1999. – 248с.:ил.
8. Рыбаков Б.А. Русское прикладное искусство X-XIII вв. – М., 1970. – 121с.
9. Рыбаков Б.А. Ремесло//История культуры древней Руси: Домонгол. период. – М., 1948 – Т.1. – С.78-181.
10. Технология художественных изделий из кожи: Учебник для худож.-промыш. училищ и училищ прикл. искусства / Кюльв Э.П., Кирме К.К., Реймо Х.К., Сумматавет Э.Г. – М.: Легкая и пищевая промыш., 1982. – 144с., ил.
11. Чекризова Е. Кожа: Техника. Приемы. Изделия. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. – 168с.:ил.

додаткова

1. Боднарчук О. Виставка творів буковинського умільця// Народна творчість та етнографія. 1972 № 3, - С. 105-106
2. Булгакова Л. Традиційний хутряний одяг Борщівщини//Літопис Борщівщини. Іст.-краєзн. збірник. Випуск 8. – Борщів: КТ „Джерело”, 1996. – С.54-57
3. Голод І.В. Ремесло західної України XIV– XVIII ст., курс лекцій. – Львів.: ЛАМ. – 1994.

4. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник. Т. 1,2/За загальною редакцією Запаска Я.П. – Львів, 2000.
5. Історія української культури. Під загальною редакцією І.Крип'якевича.І зшиток. – К.: АТ"Обереги",1993. – 80с. С.18
6. Історія української культури. Під загальною редакцією І.Крип'якевича.ІІІ зшиток. – К.: АТ"Обереги",1993. – С.100
7. Коновал В.П., Гаркавенко С.С.,Свістунова Л. Т. та інш. Універсальний довідник взуттєвика: Навчальний посібник. – К.:Лібра, 2005. – 720 с.
8. Методичні вказівки до вивчення курсу „Українське декоративно-прикладне мистецтво”. Випуск VII. Шкіра/Укл. Білик В.І. – Львів:ЛДПДМ,1993.
9. Образотворче мистецтво. – 2001. – №2. – С.82
10. Савчук Н.З історії шкіряного промислу нашого краю (до початку ХХст.)// Галицька земля: історія та сучасність. Матеріали наукової конференції присвяченої 1100-річчю Галича. – Ів.-Франківськ. Лілея-НВ. – 1998. – С.43-45
11. Станкевич Ю. Стилiстичнi особливостi українського шкіряного палітурництва XVI – поч. ХХ ст. // Мистецтвознавство 2003, Львів 2004, - С.141-149
12. Станкевич Ю. Технологія художнього шкіряного палітурництва //Мистецтвознавство 2002. – Львів. – 2003. – С.151-161.
13. Чіх-Книш Б. Художні вироби зі шкіри на Гуцульщині (традиція і сучасність) с. 174-182
14. Чіх В. Вплив творчості Миколи Вінтоняка на розвиток художньої обробки шкіри на Гуцульщині. – Косів,2001.

